

**CENTRUM
EUROPY
WSCHODNIEJ**

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ

Kostiantyn Fedorenko, Andreas Umland

**Między linią frontu a parlamentem:
Ukraińskie Partie Polityczne i Nieregularne Grupy
Zbrojne od 2014**

TYTUŁ ORYNAŁU:

Between Frontline and Parliament: Ukrainian Political Parties and Irregular Armed Groups since 2014

PRZEKŁAD:

Michał Targoński

REDAKCJA PRZYPISÓW:

Nadia Gergało-Dąbek

PROJEKT OKŁADKI I OPRACOWANIE GRAFICZNE:

Barbara Targońska

ISBN 978-83-936406-2-1

COPYRIGHT © CENTRUM EUROPY WSCHODNIEJ UMCS

WYDAWCA:

**Centrum Europy Wschodniej
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie**

ul. Głęboka 45, 20-612 Lublin,
tel. (+48) 81 537 25 04
biuro@centrum.umcs.pl
www.centrum.umcs.p

PRACE CENTRUM EUROPY WSCHODNIEJ UMCS

Kostiantyn Fedorenko, Andreas Umland

Między linią frontu a parlamentem: Ukraińskie Partie Polityczne
i Nieregularne Grupy Zbrojne od 2014

LUBLIN 2022

Spis treści

Wprowadzenie	5
Od Społecznego Aktywizmu do Zbrojnego Oporu – i z powrotem	6
Partie Prawicowe i ich Paramilitarne Jednostki.....	9
<i>Pravyi Sektor (Prawy Sektor)</i>	10
<i>Vseukrains'ke ob'ednannia "Svoboda" (Wszechukraińska Unia "Wolność")</i>	14
<i>Natsional'nyi korpus (Korpus Narodowy)</i>	18
Strony Pozaparlamentarne i Nowo Powstałe Partie.....	21
<i>Politychna partiia "Hromadians'ka pozytsiia" (Partia Polityczna "Pozycja Obywatelska")</i>	21
<i>Ukrains'ke ob'iednannia patriotiv (Ukraińska Unia Patriotów, UkrOP)</i>	21
Inne Projekty Partii Pozaparlamentarnych	24
Partie z frakcjami w Radzie Najwyższej 2014–2019	24
<i>Vseukrains'ke ob'ednannia "Bat'kivshchyna" (Wszechukraińska Unia „Ojczyzna")</i>	24
<i>Radykal'na Partiia Oleha Liashka (Radykalna Partia Oleha Laszko)</i>	26
<i>Ob'ednannia "Samopomich" (Stowarzyszenie "Samopomoc")</i>	28
<i>Blok Petra Poroshenka "Solidarnist'" (Blok Petra Poroszenki "Solidarność" BPP)</i>	30
<i>Narodnyi Front (Front Ludowy)</i>	32
Wnioski i Opracowania.....	36
Podsumowanie	42

To musi być jak Majdan, ale z użyciem środków wojskowych

Arsen Awakow, minister spraw wewnętrznych,
o powstających batalionach ochotniczych w 2014¹

Wprowadzenie

Dlaczego nowe, liczne, nieregularne bataliony ochotnicze (*добровольчі батальйони*), które szybko pojawiły się na Ukrainie po Rewolucji Godności, nie stały się głównymi czynnikami ukraińskiej polityki? Nasza praca analizuje interakcje między głównymi ukraińskimi partiami politycznymi po powstaniu Euromajdanu w latach 2013–2014 a nowymi nieregularnymi grupami zbrojnymi (IAG – Irregular Armed Groups), które powstały wiosną i jesienią 2014 roku. Koncentruje się na roli partii w tworzeniu i absorpcji indywidualnych i zbiorowych aktorów w ruchu zbrojnych ochotników oraz ocenia przedstawione dowody empiryczne na tle niektórych porównawczych pozycji literatury fachowej dotyczących przejścia IAG-ów do polityki wyborczej.

Niniejsza praca analizuje interakcje między głównymi ukraińskimi partiami politycznymi po powstaniu Euromajdanu w latach 2013–2014² a nowymi nieregularnymi grupami zbrojnymi (IAG), które pojawiły się wiosną i jesienią 2014 roku³. Dotyka roli partii w tworzeniu oraz

* This paper is part of a larger research project on irregular armed groups (IAGs) in Eastern Ukraine funded by the *Volkswagenstiftung*, jointly implemented by the Bonn International Conversion Center (BICC) and the Institute for Euro-Atlantic Cooperation in Kyiv (IEAC), and directed by Professor Andreas Heinemann-Grüder (University of Bonn). Within this project, separate papers are being prepared on such issues as the pre-history, emergence, development, human rights abuses, media representation, veteran organisations, etc. of the IAGs. This is why this investigation is narrowly focussed on only one aspect of the Ukrainian armed volunteer movement, and leaves out various other relevant aspects of that phenomenon which are dealt with in other papers and forthcoming chapters, as a result the above larger project.

¹ K. Hladka, D. Hromakov, V. Myronova, O. Pluzhnyk, O. Pokal'chuk, I. Rudych, V. Trofymovych & A. Shevchenko, *Dobrobaty: Istoriia podvyhu batal'ioniv, shcho vriatuvaly krainu*, Kharkiv: Folio, 2016, p. 85.

² On recent developments in Ukraine's party-political and national electoral landscape, see: K. Fedorenko, O. Rybiy & A. Umland, *The Ukrainian Party System before and after the 2013–2014 Euromaidan*, "Europe-Asia Studies" 2016, vol. 68, no. 4, pp. 609–630.

³ The latter topic has received considerable journalistic attention, but has not been much explored in academia so far. In the chronological order of their publication, some relevant papers include: E. Sergackova, *Freiwillig: Kleines Who's Who ukrainischer Bataillonskommandeure*, "Osteuropa" 2015, vol. 65, nos. 1–2, pp. 23–32; T. Bezruk, A. Umland, *Der Fall Azov: Freiwilligenbataillone in der Ukraine*, "Osteuropa" 2015, vol. 65, nos. 1–2, pp. 33–42; R. Puglisi, *Heroes or Villains? Volunteer Battalions in Post-Maidan Ukraine*, "IAI Working Papers" 2015, vol. 15, no. 8; *idem*, *General Zhukov and the Cyborgs: A Clash of Civilisation within the Ukrainian Armed Forces*, "IAI Working Papers" 2015, vol. 15, no. 17; *idem*, *A People's Army: Civil Society as a Security Actor in Post-Maidan Ukraine*, "IAI Working Papers" 2015, vol. 15, no. 23; *idem*, *Geroi ili zlodei? Dobrovol'cheskie batal'ony v poslemaidannoi Ukraine*, "Forum novishei vostochnoevropeiskoi istorii i kul'tury" 2015, vol. 12, no. 1, pp. 79–98; T. Malyarenko, D. J. Galbreath, *Paramilitary Motivation in Ukraine: Beyond Integration and Abolition*, "Southeast European and Black Sea Studies"

absorpcji indywidualnych i zbiorowych aktorów w ruchu zbrojnych ochotników. Jako że liczba organizacji politycznych i wojskowych oraz osób, którymi się tutaj zajmujemy, jest duża, niniejsza praca tylko zarysowuje interakcje między partią a IAG. Często jedynie wymienia niektóre nazwiska i wybrane fakty, pomijając liczne epizody różniące się pod względem znaczenia. Praca ta nie jest więc właściwym, pogłębionym badaniem tego intrygującego tematu, który wymagałby znacznie szerszej i być może wieloautorskiej eksploracji. Jest ona raczej zarysem możliwych kierunków dalszych badań nad przebiegiem i interpretacją relacji różnych partii ukraińskich z IAG-ami.

We wnioskach oceniamy przedstawione dowody i rozważamy je na tle niektórych pozycji literatury porównawczej dotyczącej przejścia IAG-ów do polityki wyborczej⁴. Krótkotrwały ruch ukraińskich ochotników zbrojnych i jego interakcje z polityką wyborczą pod pewnymi względami zgadzały się, a pod innymi względami nie pasowały do wzorców zaobserwowanych w dotychczasowych analizach przypadków i badaniach międzykulturowych dotyczących IAG. Niezwykłym zjawiskiem była szybka integracja z regularnymi siłami zbrojnymi Ukrainy większej części ukraińskich IAG-ów, po ich krótkotrwałych bardziej lub mniej niezależnych działaniach. Był to jeden z powodów stosunkowo małego wpływu politycznego IAG-ów jako takich. Jak pokazano poniżej, kontrastowało to z imponującymi karierami politycznymi niektórych dowódców IAG-ów od 2014 roku. Interakcje ukraińskich IAG-ów z partiami politycznymi – nie tylko wspomniane poniżej szczególnie bliskie związki Pułku Azow z Korpusem Narodowym, a także Prawego Sektora z Ukraińskim Korpusem Ochotniczym – wymagają dalszych, bardziej szczegółowych rozważań i interpretacji na tle badań porównawczych zajmujących się przejściem jednostek paramilitarnych do polityki partyjnej.

Od Społecznego Aktywizmu do Zbrojnego Oporu – i z powrotem

Ukraińskie półregularne i nieregularne jednostki ochotnicze, które od wiosny 2014 roku zaczęły formować się w odpowiedzi na napędzany przez Kreml separatyzm w Zagłębiu

2016, vol. 16, no. 1, pp. 113–138; E. Karagiannis, *Ukrainian Volunteer Fighters in the Eastern Front: Ideas, Political-Social Norms and Emotions as Mobilization Mechanisms*, “Southeast European and Black Sea Studies” 2016, vol. 16, no. 1, pp. 139–153; A. Umland, *Dobrovol’cheskie vooruzhennye formirovaniia i radikal’nyi natsionalizm v poslemaidannoi Ukraine: nekotorye osobennosti vozniknoveniia polka ‘Azov’*, “Forum noveishei vostochnoevropeskoj istorii i kul’tury” 2016, vol. 13, no. 1, pp. 141–178; D. Gorbach, O. Petik, *Azovskii shliakh: kak ul’ttrapravoe dvizhenie boretsia za mesto v politicheskom meinstrime Ukrainy*, “Forum noveishei vostochnoevropeskoj istorii i kul’tury” 2016, vol. 13, no. 1, pp. 179–192; T. Martsenyuk, G. Grytsenko, A. Kvit, *The ‘Invisible Battalion’: Women in ATO Military Operations in Ukraine*, “Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal” 2016, no. 2, pp. 171–187; I. Kähkö, *A Nation-in-the-Making, in Arms: Control of Force, Strategy and the Ukrainian Volunteer Battalions*, “Defence Studies” 2018, vol. 18, no. 2, pp. 147–166; M. Hunter, *Crowdsourced War: The Political and Military Implications of Ukraine’s Volunteer Battalions 2014–2015*, “Journal of Military and Strategic Studies” 2018, vol. 18, no. 3, pp. 78–124; H. Aliyev, *Bewaffnete Freiwilligenbataillone: Informelle Machthaber in der Ukraine*, “Ukraine-Analysen” 2018, no. 205, pp. 2–5.

⁴ A. I. Ahram, *Proxy Warriors: The Rise and Fall of State-Sponsored Militias*, Stanford, CA: Stanford University Press, 2011; B. Acosta, *Bombs to Ballots: When Militant Organizations Transition to Political Parties*, “The Journal of Politics” 2014, vol. 76, no. 3, pp. 666–683; H. Aliyev, *Strong Militias, Weak States, and Armed Violence: Towards a Theory of ‘State-Parallel’ Paramilitaries*, “Security Dialogue” 2016, no. 47, no. 6, pp. 498–516.

Donieckim (Donbas), a następnie eskalowaną przez Rosję kryptowojnę⁵, powstały przy udziale i cieszyły się poparciem różnych środowisk⁶. Należały do nich grupy obywatelskie, partie polityczne, spółki handlowe i nieformalne stowarzyszenia byłych żołnierzy, protestujący po raz pierwszy, doświadczeni najemnicy, patriotyczni przestępcy, chuligani futbolowi, działacze mniejszości i wielu innych. Ponieważ państwo po Euromajdanie było w rozsypce, nieregularne grupy zbrojne (IAG – Irregular Armed Groups) musiały – a w niektórych przypadkach nadal muszą – utrzymywać się dzięki zbiórce funduszy, sponsorowaniu prywatnemu i wsparciu politycznemu spoza rządu⁷.

Ukraińskie IAG-i pojawiły się w 2014 roku, częściowo spontanicznie, a częściowo z pomocą państwa, jako nowe formacje paramilitarne⁸. Wkrótce po utworzeniu głównych grup państwo ukraińskie zaczęło – mniej więcej późnym latem 2014 roku – kooptować, integrować, przekształcać lub/i rozdzielać IAG-i w regularne kompanie, bataliony, pułki i brygady podległe Resortowi Obrony i Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. Tylko niektóre pomniejsze, napędzane przez ideologię, IAG-i przetrwały tę kampanię mniej więcej w swojej pierwotnej formie i zachowały względną niezależność od państwa. Należą do nich *Orhanizatsiia ukrains'kykh natsionalistiv* (Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów, OUN) i *Dobrovol'chi ukrains'kyi korpus* (Ochotniczy Korpus Ukrainy, DUK)⁹. Te małe jednostki są jednak wyjątkami od reguły stanowiącej, że na początku 2016 r. historia IAG-ów jako znaczących sił pozarządowych lub quasi-rządowych zasadniczo się skończyła. Jakkolwiek niesamowity był wzrost liczby IAG w 2014 r., ich prawie całkowite zniknięcie jako stosunkowo odrębny i znaczący fenomen w 2015 r., było równie zdumiewające.

Niemniej opowieść o początkowo nieregularnym lub półregularnym ruchu ochotników zbrojnych na Ukrainie nie zakończyła się wraz z częściowym rozproszeniem i niemal całkowitym włączeniem elementów wspomnianego ruchu do regularnych sił zbrojnych Ukrainy. Wielu z pierwszych przywódców, którzy kształtowali i zostali ukształtowani przez jednostki paramilitarne oraz ich grupy wsparcia obywatelskiego, utrzymywało kontakt, a nawet awansowało w ramach tych struktur politycznych, rządowych, cywilnych lub handlowych, które zapoczątkowały lub poparły tworzenie grup IAG. Niektóre wybrane jednostki ochotnicze – przede wszystkim niesławny Pułk Azow¹⁰, o którym więcej niżej – zachowały część swojego sztabu, tożsamość, symbole i ekskluzywność po wcieleniu do oddziałów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych lub Ministerstwa Obrony. Część przeniesionych w stan spoczynku dowódców i szeregowych zaczęło

⁵ More on this in the conclusions.

⁶ E. Sergatskova, *Looting, Torture, and Big Business: A Look at Volunteer Groups Fighting the Separatists in Ukraine*, "Meduza", 1 July 2015, <https://meduza.io/en/feature/2015/07/01/looting-torture-and-big-business> (accessed: 8 February 2018).

⁷ Hunter, "Crowdsourced War".

⁸ The seemingly spontaneous creation of a whole number of IAGs was, in fact, encouraged, triggered, supported or even organised by various government officials. Interview with Viktor Chavalan, Kyiv, 13 January 2017.

⁹ Some observers have, for instance, claimed that President Petro Poroshenko deliberately aimed to incorporate the volunteer groups, out of fear for his position in power. See, for instance: S. Ruzhyns'kyi, *Navishcho Petro Poroshenko znyshchuie dobrovol'chi batal'iony?* iPress.ua, 21 August 2014, http://ipress.ua/articles/navishcho_petro_poroshenko_znyshchuie_dobrovolchi_bataliony_81076.html (accessed: 8 February 2018).

¹⁰ T. Bezruk, A. Umland, *Der Fall Azov*; A. Umland, *Dobrovol'cheskie vooruzhennye formirovaniia*; Gorbach & Petik, *Azovskii shliakh*.

uczestniczyć, a nawet osiągnęło status prominentów, w rozwoju postmajdanowej ukraińskiej polityki, rządu i społeczeństwa. Według słów jednego z pierwszych i kluczowych organizatorów IAG-ów, Wiktora Chawałana, kierownika Departamentu Organizacji Działalności Jednostek do Zadań Specjalnych MSW Ukrainy w latach 2014–2015:

„ludzie, którzy w 2014 roku tworzyli podstawę jednostek ochotniczych, nie zniknęli, nadal tam są. Co więcej, nieformalne więzi, które powstały między nimi i zostały wzmocnione podczas walk, są dość silne. Są to stosunkowo wpływowe społeczności, które wspierają się nawzajem w czasie pokoju i pomagają w rozwiązywaniu problemów społecznych i życia codziennego. [...] Faktem jest, że oprócz braterstwa walki zahartowanego w czasie wojny wspólnymi zwycięstwami, wspólnymi stratami i wspólnymi bohaterskimi czynami, istnieją pewne problemy, które spajają tę społeczność”¹¹.

Oczywiście do 2018 r. większy segment personelu nieregularnych grup zbrojnych powrócił do życia zawodowego sprzed 2014 r. Niektórzy cierpią na różne zespoły stresu pourazowego po doświadczeniach walki, strat, urazów, aresztowań, tortur itp. Jednak wielu byłych żołnierzy nieregularnych nadal podąża ścieżkami kariery, którą rozpoczęli, przyspieszyli, zmodyfikowali lub utrzymali we wczesnym postmajdanowym okresie ruch ochotników zbrojnych. Zarówno mężczyźni jak i kobiety stali się wojskowymi, oficerami policji, pełnoetatowymi politykami lub działaczami politycznymi, a także organizatorami lub przywódcami tętniących życiem społeczności obywatelskich i nieobywatelskich Ukrainy¹².

Prestiż, jaki niektórzy działacze ruchu ochotników zbrojnych zdobyli w posteuromajdanowej ukraińskiej polityce narodowej, w znacznym stopniu opiera się na prawdziwej lub rzekomo ważnej roli, jaką ruch ten odegrał lub podobno odgrywał w okresie wczesnej wojny, zwłaszcza w niestabilnych miesiącach od, w przybliżeniu, kwietnia do około września 2014 roku. Mimo improwizowanego charakteru pierwszym oddziałom ochotniczym – zamiast regularnej armii, w dużej mierze dysfunkcyjnej w tym czasie – przypisuje się uratowanie wschodniej Ukrainy od późnej wiosny do wczesnej jesieni 2014 roku przed skutkami hybrydowych działań kierowanych przez Rosję. Na przełomie sierpnia i września 2014 r. przypisuje im się również ocalenie sił regularnych.

Faktem jest kwestionowanie rzeczywistej wartości wojskowego znaczenia IAG-ów. Jednakże znaczący wpływ IAG-ów został potwierdzony przez ukraińskich urzędników rządowych¹³ oraz przedstawicieli pravicowych grup¹⁴ zaangażowanych w ruch IAG-ów, a

¹¹ V. Chavalan, *Obezopasit' sebia ot voennykh ugroz tol'ko kontraktnoi armiei nereal'no*, ArgumentUA, 4 January 2017, <http://argumentua.com/print/stati/viktor-chalavan-obezopasit-sebya-ot-voennykh-ugroz-tolko-kontraktnoi-armiei-nerealno>.

¹² O. Burluk, N. Shapovalova, eds., *Civil Society in Post-Euromaidan Ukraine: From Revolution to Consolidation*, Stuttgart: ibidem-Verlag, 2018.

¹³ E.g.: *Turchynov zhada, yak u 2014 rotsi dobrovol' tsi zupynyly sproby armii Putina pryvesty 'lehitymnoho'*, UNIAN, 27 January 2017, <https://www.unian.ua/politics/1746931-turchinov-zgadav-yak-u-2014-rotsi-dobrovoltzi-zupinili-sprobi-armiji-putina-privesti-legitimnogo.html> (accessed: 8 February 2018).

¹⁴ E.g.: *Ostriv Krym, Pravyi Sektor*, 27 May 2017, <https://pravyysektor.info/poglyad/ostrov-krym> (accessed: 8 February 2018).

również niektórych ekspertów¹⁵. Istnieje zatem powszechna międzyspółeczna opinia, że dobrobaty – skrót od *dobrovolchii batal'ony (bataliony ochotnicze)* – uratowały Ukrainę jako państwo w połowie 2014 roku. Ta rzeczywista lub domniemana zbawcza rola IAG-ów w 2014 r. wywoływała wtedy (i od tego czasu nadal zapewnia) dużą popularność społeczną, zaufanie społeczne i poparcie polityczne w szczególności dla początkowo niepaństwowych bojowników, a także dla wszystkich żołnierzy zatrudnionych w ramach *Operacji antyterrorystycznej Ukrainy* (ATO). Było to widoczne do tego stopnia, że większość konkurencyjnych partii aktywnie nakłaniała byłych lub wciąż aktywnych bojowników do dołączenia do swoich list wyborczych w wyborach parlamentarnych w październiku 2014 r. i wyborach samorządowych w październiku 2015 r. Na przykład, według badania przeprowadzonego przez Komitet Wyborców Ukrainy, wsparcie ze strony bojowników ATO i dla bojowników ATO było jednym z najważniejszych tematów w kampaniach wyborczych partii w wyborach samorządowych w 2015 roku¹⁶.

Poniżej znajduje się pobieżne badanie ukraińskich partii parlamentarnych i innych istotnych podmiotów, jak również poziomu ich zaangażowania w postmajdanowe IAG-i. Krótko przedstawiamy strony i ich wzajemne przenikanie się lub/i interakcje z IAG-ami¹⁷. We wnioskach podkreślamy implikacje dowodów dla szerszej oceny ich roli politycznej i przedstawiamy pewne sugestie, jak interpretować doświadczenia ukraińskie w świetle międzynarodowych badań porównawcze IAG-ów w różnych okresach i na różnych kontynentach.

Partie Prawicowe i ich Paramilitarne Jednostki

Chociaż nadal tworzą rodzinę stosunkowo niewielkich ukraińskich ugrupowań politycznych¹⁸, to przede wszystkim warte rozważenia są takie partie jak *Prawy Sektor*, partia

¹⁵ E.g.: D. M. Francis, *Ukraine's Volunteers Saving the Day*, "The Huffington Post", http://www.huffingtonpost.com/diane-m-francis/ukraines-volunteers-savin_b_7832224.html (accessed: 8 February 2018).

¹⁶ *Osnovni vysnovky opytuvannia rehionalnykh ekspertiv KVVU 'Pivroku do mistsevykh vyboriv: novi hravtsi ta stari problemy'*, VHO Komitet vybortsiv Ukrainy, 13 May 2015, http://cvu.org.ua/nodes/view/type:news/slug:Pivroku_do_miscevykh_vyboriv_novi_gravci_stari_problemy (accessed: 8 February 2018).

¹⁷ We also briefly mention, in the footnotes, their popular support according to opinion polls conducted in late 2017, in order to provide a sense of the significance of the parties. We will refer to these two polls: *Hromads'ka dumka, hruden'-2017: vyborchi reitynhy i reitynhy doviry, Demokratychni initsiatyvy*, <http://dif.org.ua/uploads/doc/11718337605a665adc7b97d3.95892743.doc>, pp. 7–8 (accessed: 13 February 2018); *Reitynh pidtrymky partii i politychnykh lideriv: hruden' 2017 roku*, Kyivs'kyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii, 19 December 2017, <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=730&page=1> (accessed: 13 February 2018).

¹⁸ A. Umland, A. Shekhovtsov, *Ultraright Party Politics in Post-Soviet Ukraine and the Puzzle of the Electoral Marginalism of Ukrainian Ultranationalists in 1994-2009*, "Russian Politics and Law" 2013, vol. 51, no. 5, pp. 33–58; V. Likhachev, *Right-Wing Extremism on the Rise in Ukraine*, "Russian Politics and Law" 2013, vol. 51, no. 5, pp. 59–74; A. Shekhovtsov & A. Umland, *Ukraine's Radical Right*, "Journal of Democracy" 2014, vol. 25, no. 3, pp. 58–63; A. Polyakova, *Parties and Subcultures in the Process of Mobilization: The Internal Dynamics of the Radical Right in Ukraine*, [in:] M. Minkenberg, ed. *Transforming the Transformation? The East European Radical Right in the Political Process, Extremism and Democracy*, London: Routledge, 2015, pp. 319–347; V. Likhachov, *Vid Maidanu pravoruch: Revoliutsiia, viyna i ul'trapravi v Ukraini (2013–2016 roky)*, Kyiv: Krytyka, 2016.

Swoboda i *Korpus Narodowy* oraz ich udział w walkach w Donbasie¹⁹. Powiązania organizacyjne między nimi a niektórymi nowymi IAG-ami, jak pokrótce naszkicowano poniżej, były i częściowo nadal są szczególnie bliskie. Prawy Sektor twierdzi, że stracił około 60–70 członków w walce²⁰, *Svoboda* ponad 50 członków²¹, a Batalion/Pułk Azow 39 członków²². Innym powodem, dla którego na początku rozważamy skrajną prawicę, jest nieproporcjonalnie duża rola, jaką te ukraińskie partie a także ich zbrojne skrzydła odgrywały i nadal odgrywają w kampanii propagandowej Kremla przeciwko Ukrainie, a również, chociaż w mniejszym stopniu, w zachodnich doniesieniach medialnych poświęconych Ukrainie.

Wreszcie nie jest wykluczone, że do połowy 2018 r. ta wciąż marginalna rodzina partii może w przyszłości zyskać większy wpływ na ukraińską politykę na szczeblu krajowym, przez co zasługuwać będzie na większą niż dotychczas uwagę naukową. W marcu 2017 r. *Swoboda*, *Prawy Sektor* i *Korpus Narodowy* podpisały wspólny „Manifest Narodowy”. Według przywódcy *Swobody* Oleha Tiahnyboka partie „nie tylko będą koordynować swoje wysiłki, ale wspólnie osiągną swoje cele”²³. Jako zjednoczona siła mogłyby ukształtować zupełnie nowy obóz w ukraińskiej polityce po zbliżających się jesiennych wyborach parlamentarnych 2019 roku. W takim przypadku na znaczeniu zyskałyby szczególnie bliskie powiązania między skrajną prawicą a niektórymi z przedstawionych poniżej obecnych i byłych ukraińskich IAG-ów.

Pravyi Sektor (Prawy Sektor)

Najmłodsza z trzech głównych skrajnie prawicowych partii na Ukrainie, *Prawy Sektor* cieszył się w 2014 roku szczególnie dużą uwagą. Początkowo był to luźny ruch „parasolowy” skupiający różne, uczestniczące w Euromajdanie, prawicowe ugrupowania i nacjonalistycznie nastawione jednostki. W momencie powstania, jako nieformalna sieć aktywistów pod koniec listopada 2013 r., *Prawy Sektor* składał się z kilkudziesięciu osób, głównie mężczyzn²⁴. W miarę

¹⁹ In early 2018, popular support for the National Corps, as measured by opinion polls of the Democratic Initiatives (DI) Foundation and the Kyiv International Institute of Sociology (KIIS), remained low. (The KIIS ratings calculate support among those who intend to vote and who have already decided on whom to support. The DI poll also excludes those who do not plan to vote, but includes an option “Hard to say”; 16.6% of those who intend to vote remained undecided as of December 2017.) The National Corps, Right Sector and Statesman Initiative of Iarosh were not even included in the last 2017 KIIS poll, in which only 0.8% of Ukrainians supported “other parties”. In the December 2017 DI poll, the National Corps received 0.5%, Right Sector 0.3%, and the Statesman Initiative of Iarosh 1.0%. Only *Svoboda*, was, in these late 2017 polls, with 3.2% (DI) and 2% (KIIS) somewhat closer to passing the 5% threshold in the proportional part of hypothetical parliamentary elections. Taken together, the four of them stood then at exactly 5.0% (DI). “Hromads’ka dumka”; “Reitynh pidtrymky partii i politychnykh lideriv”.

²⁰ Interview with Artem Skoropads’kyi, Kyiv, 5 February 2017.

²¹ Interview with Iurii Syrotiuk, Kyiv, 7 February 2017.

²² Interview with Roman Zvarych, Kyiv, 16 January 2018.

²³ ‘*Svoboda*’, *PS i Natskorpys ob’iednuut’sia – pidpysaly manifest*, “Ukrains’ka Pravda”, 16 March 2017, <https://www.pravda.com.ua/news/2017/03/16/7138320/> (accessed: 13 February 2018); U. Bezpal’ko, *Soiuz pravykh: Chi zmozhut’ ukrains’ki natsionalisty ob’ednatysia pered vyboramy*, RBK-Ukraina, 27 August 2018, daily.rbc.ua/ukr/show/soyuz-pravyh-smogut-ukrainskie-natsionalisty-1535031326.html (accessed: 9 September 2018).

²⁴ The later press secretary of the Right Sector stated that his group had around 70 members on 1 December 2013, mainly coming from the older far-right “Trident of Stepan Bandera” groupuscule led by Dmytro Iarosh. According to him, the active core of the group during the Euromaidan consisted of about 150 people. Interview with Artem Skoropadskii, Kyiv, 5 February 2017.

narastania protestów i coraz częstszych i bardziej gwałtownych starć z funkcjonariuszami organów ochrony prawa zmieniał się charakter powstania i poglądy protestujących²⁵. Jednak liczba członków *Prawego Sektora* wzrastała umiarkowanie od około 300 do 500 osób pod koniec powstania na Euromajdanie²⁶. Dopiero po Rewolucji Godności, w związku z postępującą konfrontacją z Rosją, przez pewien czas liczba członków *Prawego Sektora* i ugrupowań stosujących tę etykietę zaczęła gwałtownie rosnąć.

Podobnie jak w przypadku mniej lub bardziej ideologicznie nastawionych jednostek samoobrony na Euromajdanie, doświadczenia i powiązania *Prawego Sektora*, powstałe podczas protestów Euromajdanu w okresie od grudnia 2013 do lutego 2014 roku, nabrały znaczenia wraz z wybuchem początkowo wewnętrznego konfliktu we wschodniej Ukrainie, który to, dzięki pomocy Rosji, począwszy od około połowy marca 2014 roku stopniowo zmieniał się w zbrojną konfrontację. Pierwsi ochotnicy *Prawego Sektora* przybyli na obszar ATO w kwietniu 2014 roku i byli w dużej mierze związani z batalionem „*Dnipro-2*”²⁷, aż do utworzenia oddzielnej jednostki o nazwie *Dobrowolczyj ukraiński korpus „Prawy sektor”* (*Ochotniczy Korpus Ukraiński „Prawy Sektor”, DUK*) 17 lipca tego roku. Przywódca *Prawego Sektora* podczas Euromajdanu, Dmytro Jarosz, został również pierwszym dowódcą wojskowym DUK. Jak poważne były podejmowane przez Jarosza próby integracji DUK z oddziałami Ministerstwa Obrony jest kwestią sporną²⁸, ponieważ bojownicy Korpusu wielokrotnie oskarżali rząd o wrogość wobec ich jednostki²⁹.

W czasie tworzenia DUK Dmytro Jarosz wyłonił się również jako kandydat na prezydenta już wtedy prawidłowo zarejestrowanej nowej partii *Prawy Sektor*, utworzonej 22 marca 2014 roku. Jednak Jarosz otrzymał tylko 0,7% głosów w wyborach prezydenckich 25 maja 2014 r., podczas gdy jego partia zdobyła 1,8% w wyborach parlamentarnych 25 października 2014 r. *Prawy Sektor* nie przekroczył więc progu 5% i nie był w stanie utworzyć frakcji w Radzie Najwyższej. Tylko sam Jarosz wszedł do parlamentu dzięki zdobyciu jednomandatowego okręgu w obwodzie dniepropietrowskim, jego rodzinnym regionie³⁰.

Wcześniej pojawiły się zarzuty, że *Prawy Sektor* miał powiązania z niesławnymi oligarchami Dmytro Firtaszem i Ihorem Kołomojskim³¹. Przynajmniej w przypadku

²⁵ Vid Maidanu-taboru do Maidanu-sichi: shcho zminylosia?, Demokratychni initsiatyvy, 6 February 2014, <http://dif.org.ua/article/vid-maydanu-taboru-do-maydanu-sichi-shcho-zminilosya> (accessed: 8 February 2018).

²⁶ V. Likhachov, *Chomu perebil'shennia roli ul'trapravykh v ukrains'kyi revoliutsii ne mensh nebezpechne, niz prymenshennia*, “Zaborona”, 3 May 2018, <https://zaborona.com/likhachov-column/> (accessed: 8 July 2018). The later press secretary of the Right Sector stated that this group had around 400 members, by January 19, 2014. Interview with Artem Skoropadskii, 5 February 2017.

²⁷ O. Korotash, *Pozyvnyi Mol'far: Pys'mennyk na viini*, “Ukrains'ka Pravda: Zhyttia”, 6 February 2015, <http://life.pravda.com.ua/society/2015/02/6/188936> (accessed: 8 February 2018). The later press secretary of the Right Sector stated that this initial group of Right Sector fighters consisted of around 150 men. Interview with Artem Skoropadskii, Kyiv, 5 February 2017.

²⁸ Ibid.

²⁹ *Ostriv Krym*, “Pravyi Sektor”, 27 May 2017, <https://pravyysektor.info/poglyad/ostrov-krym> (accessed: 8 February 2018).

³⁰ *Vidomosti pro pidrakhunok holosiv v odnomandatnomu vyborchomu okruzi: Odnomandatnyi vyborchi okruh #39 (Dnipropetrovs'ka oblast')*, Tsentral'na vyborcha komisii, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP040?PT001F01=910&pf7331=39> (accessed: 8 February 2018).

³¹ Mustafa Naiem, *Za lashtunkamy Pravoho sektoru*, “Ukrains'ka Pravda”, 1 April 2014, <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/04/1/7020952/> (accessed: 8 February 2018).

Kołomojskiego, twierdzenie o jego początkowym wsparciu finansowym dla DUK jest wiarygodne³². Sam Jarosz przyznał kiedyś, że Borys Filatow i Hennadij Korban, bliscy biznesowi partnerzy Kołomojskiego, we współpracy z regionalnym działaczem *Prawego Sektora* Andrijem Denysenką „uczynili wszystko, co możliwe”, aby zrealizować ich pierwszą operację wojskową³³. Filatow, późniejszy burmistrz dużego miasta Dniepr (dawniej Dniepropietrowsk), nazwał *Prawy Sektor* „naszymi partnerami i przyjaciółmi” i zapowiedział, że „będą się wspierać” podczas wyborów samorządowych w 2015 roku³⁴. *Prawy Sektor* ostatecznie zrezygnował z udziału w tych wyborach³⁵.

Program partyjny na wybory parlamentarne obiecywał „nadanie statusu państwowego Ukrainському Ochotniczemu Korpusowi”³⁶. Program Jarosza jako kandydata na SMD był identyczny z programem *Prawego Sektora*. Choć te wydarzenia i wybór Jarosza nie były znaczące z punktu widzenia ukraińskich spraw wewnętrznych, miały jednakowoż większe implikacje ze względu na nadmierną rolę *Prawego Sektora* w rosyjskiej wojnie propagandowej przeciwko Ukrainie w 2014 roku. Według wicegubernatora obwodu dniepropietrowskiego Światosława Olijnika centralna rola *Prawego Sektora* w kształtowanej przez Kreml percepcji postmajdanowej Ukrainy oznaczała, że „decydujący cios został zadany [separatystom], gdy Jarosza wybrano na posła [we wschodnioukraińskim i rosyjskojęzycznym regionie]”. Udana kandydatura wyborcza Jarosza na rosyjskiej Ukrainie, zdaniem Olijnika, była sprzeczna z propagandą opisującą Jarosza jako „faszystę”³⁷.

Prawy Sektor, zwłaszcza w Rosji ale czasami także na Zachodzie jest kojarzony a nawet utożsamiany z ukraińskim powstaniem 2013–2014 i nowym reżimem postmajdanowym. W rzeczywistości stosunki między porewolucyjnymi posiadaczami władzy a *Prawym Sektorem* były napięte. Na przykład 17 sierpnia 2014 r. *Prawy Sektor* wystosował ultimatum do nowo wybranego prezydenta Ukrainy Petra Poroszenki, domagając się wyeliminowania „rewanżystów” w MSW i uwolnienia zatrzymanych członków batalionu ochotniczego. *Prawy Sektor* ostrzegł:

„[w] przypadku niespełnienia naszych żądań w ciągu 48 godzin będziemy zmuszeni wycofać wszystkie nasze siły z linii frontu, ogłosić powszechną mobilizację wszystkich batalionów rezerwowych i rozpocząć marsz na Kijów celem przeprowadzenia „szybkich

³² Dmytro Jarosh, *Ia by zaraz ne vidmovyvsia vid hroshei bud'-iakoho oliharkha*, „Glavkom”, 28 July 2014, <http://glavcom.ua/publications/125703-dmitro-jarosh-ja-bi-zaraz-ne-vidmovivsja-vid-groshej-bud-jakogo-oligarha.html> (accessed: 8 February 2018).

³³ Hladka et al., *Dobrobaty*, 282.

³⁴ *UKROP i Pravyi Sektor pidut' na mistsevi vybory okremo – Filatov*, UKROP, <http://www.ukrop.com.ua/uk/news/text/17-1031408458> (accessed: 8 February 2018).

³⁵ *Pravyi Sektor ne pide na mistsevi vybory*, BBC Ukraina, 21 July 2015, http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/07/150721_right_sector_elections_hk (accessed: 8 February 2018).

³⁶ *Pozacherhovi vybory narodnykh deputativ Ukrainy 26 zhovtnia 2014 roku: Prohrama politychnoi partii 'Pravyi sektor'*, Tsentral'na vyborcha komisiia, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/showdoc2?PF7171=158&PID409=27> (accessed: 8 February 2018).

³⁷ Hladka et al., *Dobrobaty*, 209.

reform” w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Kolumny marszowe „*Prawego Sektora*” będą poruszać się w pełni uzbrojone”³⁸.

W listopadzie 2015 r. Jarosz zrezygnował ze stanowiska lidera partii, po wewnętrznym konflikcie z innymi czołowymi działaczami. Zarzucili mu oni niechęć do „powrotu na rewolucyjną drogę” partii³⁹. Następnie Jarosz i jego zwolennicy utworzyli nową partię o nazwie *Derzhavnyts'ka initsiatyva Iarosha* (*Inicjatywa Męża Stanu Jarosza*). Jarosz opuścił również DUK, twierdząc, że „95% ochotników” z DUK poszło za nim, by dołączyć do jego nowo utworzonej ukraińskiej *dobrovol'cha armii* (*Ukraińskiej Armii Ochotniczej, UDA*)⁴⁰. Jako poseł Jarosz zaczął forsować w parlamencie projekt ustawy, która zalegalizowałaby UDA jako odrębną jednostkę, zachowując jej wewnętrzną hierarchię. Jednocześnie podkreślił, że UDA jest „w pełni podporządkowana dowództwu [wojska narodowego]”, a zatem „nie ma sytuacji konfliktowych”⁴¹. Podczas gdy pozostałe grupy nazywające się Prawym Sektorem zachowały swoje antysystemowe stanowisko, Jarosz odszedł od swej zdecydowanie rewolucyjnej retoryki.

Elementy DUK i *Prawego Sektora*, które nie odeszły z Jaroszem, znalazły się pod dowództwem odpowiednio Andrija Stempitskiego i Andrija Taraszenki. Byli to i są, w przeciwieństwie do Jarosza, zarówno niepozorni przywódcy, jak i mało znane postacie na ukraińskiej scenie politycznej⁴². Od tego czasu nie ma zbyt wielu oficjalnych dokumentów z DUK dotyczących jego działalności. Na stronie *Prawego Sektora* znajdują się tylko cztery wpisy dotyczące historii wojskowej DUK do sierpnia 2015 r., kiedy odpowiednia zakładka „*Na fronti*” (*Na liniach frontu*) jako osobna sekcja została usunięta⁴³.

Strona internetowa *Prawego Sektora* określa ukraińskie przywództwo po Euromajdanie jako „wewnętrznego okupanta”⁴⁴. Artem Skoropadski (pseudonim *Bychkov*), rosyjskojęzyczny sekretarz prasowy partii z Sewastopola pisze, że *Prawy Sektor* składa się z „profesjonalnych rewolucjonistów” gotowych stać się „awangardą tej rewolucji, gdy się zacznie”⁴⁵. Wyjaśnia, że *Prawy Sektor* „rozstał się z Jaroszem”, ponieważ w przeciwieństwie do niego partia postrzega

³⁸ *Pravyi Sektor vydvinul ul'timatum Poroshenko i ugrozhaet provedeniem 'bystrykh reform' v MVD*, UNIAN, 17 August 2014, <https://www.unian.net/politics/952135-pravyiy-sektor-vyidvinul-ultimatum-poroshenko-i-ugrojaet-provedeniem-bystryih-reform-v-mvd.html> (accessed: 13 February 2018).

³⁹ *'Pravyi sektor': Vykhid Iarosha dozvol't rukhovi peretvorytisia na 'poslidovnu revoliutsiinu sylu'*, 112.ua, 28 February 2015, <http://ua.112.ua/suspilstvo/pravyi-sektor-vykhid-iarosha-dozvol't-rukhovi-peretvorytisia-v-poslidovnu-revoliutsiinu-sylu-281922.html> (accessed: 8 February 2018).

⁴⁰ *Dmytro Iarosh: "Ja nikoly ne buv radykalom"*, „Ukrains'ka Pravda”, 7 November 2016, <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/7/7125992/> (accessed: 8 February 2018).

⁴¹ Ibid.

⁴² *Andrii Stempits'kii: DUK PS i monopoliia derzhavy na sylu*, „Pravyi Sektor”, <https://pravyysektor.info/poglyad/andriy-stempickyy-duk-ps-i-monopoliya-derzhavy-na-sylu> (accessed: 8 February 2018).

⁴³ *Na fronti*, „Pravyi Sektor”, 25 July 2017, <https://web.archive.org/web/20170725213112/http://pravyysektor.info/section/na-fronti> (accessed: 8 February 2018).

⁴⁴ *Druh 'Sirko' pro realii rosiis'ko-ukrains'koi viiny*, „Pravyi Sektor”, 18 January 2017, <https://pravyysektor.info/borotba/drug-sirko-pro-realiyi-rosiysko-ukrayinskoyi-viiny> (accessed: 8 February 2018).

⁴⁵ *Skoropadskii Artem*, „Facenews”, 25 November 2015, <https://www.facenews.ua/file/2015/296174/> (accessed: 8 February 2018).

„walkę parlamentarną jako absolutnie drugorzędną” i „mówi o potrzebie rewolucji”⁴⁶. Wśród innych działań publicznych partia zaapelowała, na przykład, w 2016 roku do „wszystkich batalionów” o zaprotestowanie przeciwko tegorocznej paradzie równości LGBT w Kijowie⁴⁷. Jednakże poza tym *Prawy Sektor* do 2018 r. stał się – w jaskrawym kontraście do 2014 r. – drobnym ewenementem w ukraińskim życiu publicznym.

Vseukraïns'ke ob'ednannia “Svoboda” (Wszzechukraińska Unia “Wolność”)

Partia Wolności, czyli *Swoboda* jest najstarszą spośród mniej lub bardziej znaczących ukraińskich sił skrajnej prawicy. W 2004 r. zaistniała w wyniku celowej zmiany nazwy skrajnie nacjonalistycznego, wschodniogalicyskiego, peryferyjnego ugrupowania *Społeczno-Narodowej Partii Ukrainy*⁴⁸. *Partia Wolność* zyskała na znaczeniu w 2012 roku, kiedy to, po zaskakującym wyniku 10,44% w proporcjonalnej części tamtejszych wyborów parlamentarnych, weszła do Rady Najwyższej Ukrainy, gdzie utworzyła własną frakcję⁴⁹. Podczas Euromajdanu przewodniczący *Swobody* Oleh Tiahnybok był jednym z najbardziej prominentnych mówców na Placu Niepodległości w Kijowie. W 2014 roku *Partia Wolność* była przez kilka miesięcy partią koalicyjną pierwszego po Euromajdanie rządu ukraińskiego.

W wyborach parlamentarnych w październiku 2014 r. *Swoboda* uzyskała 4,71% w proporcjonalnej części głosowania. Tym samym, podobnie jak *Prawy Sektor*, nie przekroczyła progu 5%. Choć *Swoboda* zdołała wysłać sześciu bezpośrednio wybranych deputowanych do nowej postmajdanowej Rady Najwyższej Ukrainy, straciła nie tylko swoich ministrów w rządzie, ale także swoją frakcję w parlamencie. Był to fatalny wynik po 10,44%, jakie uzyskała w poprzednich wyborach parlamentarnych w 2012 roku⁵⁰.

Analogicznie do *Prawego Sektora*, zwolennicy partii *Swoboda* brali czynny udział w pokojowych protestach Euromajdanu w latach 2013–2014 oraz, w nieco mniejszym stopniu, w

⁴⁶ Spiker ‘Pravoho sektora’ Artem Skoropads’kyi: ‘...A za kil’ka rokiv u nas Khreshchatykom khodytymut’ holi muzhyky. Nam tse potribno chy ni? Nam tse ne potribno’, Tsenzor.net, 9 June 2016, https://ua.censor.net.ua/resonance/392561/spiker_pravogo_sektora_artem_skoropadskyi_a_za_kilka_rokiv_u_nas_hreshchatykom_hodytymut_goli_mujyky (accessed: 8 February 2018).

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ A. Shekhovtsov, *The Creeping Resurgence of the Ukrainian Radical Right? The Case of the Freedom Party*, “Europe-Asia Studies” 2011, vol. 63, no. 2, pp. 203–228; V. Likhachev, *Right-Wing Extremism in Ukraine: The Phenomenon of “Svoboda”*, Kyiv: Euro-Asiatic Jewish Congress, 2013; A. Umland, *A Typical Variety of European Right-Wing Radicalism?*, “Russian Politics and Law” 2013, vol. 51, no. 5, pp. 86–95; Per A. Rudling, *The Return of the Ukrainian Far Right: The Case of VO Svoboda*, [in:] R. Wodak, J.E. Richardson, eds. *Analyzing Fascist Discourse: European Fascism in Talk and Text*, London: Routledge, 2013, pp. 228–255; A. Shekhovtsov, *From Para-Militarism to Radical Right-Wing Populism: The Rise of the Ukrainian Far-Right Party Svoboda*, [in:] R. Wodak, B. Mral, M. KhosraviNik, eds. *Right Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, London: Bloomsbury Academic, 2013, pp. 249–263; A. Polyakova, *From the Provinces to the Parliament: How the Ukrainian Radical Right Mobilized in Galicia*, “Communist and Post-Communist Studies” 2014, vol. 47, no. 2, pp. 211–225; A. Iovenko, *The Ideology and Development of the Social-National Party of Ukraine, and its Transformation into the All-Ukrainian Union ‘Freedom’*, in 1990–2004, “Communist and Post-Communist Studies” 2015, vol. 48, no. 2, pp. 229–237.

⁴⁹ V. Likhachev, *Social-Nationalists in the Ukrainian Parliament: How They got There and What We Can Expect of Them*, “Russian Politics and Law” 2013, vol. 51, no. 5, pp. 75–85.

⁵⁰ A. Shekhovtsov, *From Electoral Success to Revolutionary Failure: The Ukrainian Svoboda Party*, “Eurozine”, 5 March 2014, <http://www.eurozine.com/articles/2014-03-05-shekhovtsov-en.html/> (accessed: 15 July 2016).

brutalnych starciach. W przeciwieństwie do *Prawego Sektora*, nigdy nie istniał utworzony przez *Swobodę* batalion ochotniczy – nie wspominając o tytułowej jednostce bojowej – biorący udział w konflikcie w Donbasie. Zamiast tego *Swoboda* poparła ochotniczą Sicz (tj. oddział kozacki) - Batalion Wojsk Specjalnych utworzony 12 czerwca 2014 r.⁵¹ i wysłany do Donbasu 26 sierpnia 2014 r.⁵²

Wiktor Chaławan przywołał przykład *Swobody* i jej przywódcy Oleha Tiahnyboka w 2014 roku, informując, że „zwrócili się do nas politycy i działacze obywatelscy, którzy chcieli pomóc w tworzeniu tych batalionów” i że w wyniku takiej interakcji powstała Sicz⁵³. Wspomniany powyżej burmistrz Dniepru Filatow twierdził, że we wczesnych fazach konfliktu wspierał sprzętem działaczy *Swobody* i ich sojusz z Siczą⁵⁴. Jednakże dowódca Siczycy Ołeksandr Pysarenko wyjaśnił: „Nazywamy się „batalionem *Swobody*”, bo kiedy się formowaliśmy, *Swoboda* bardzo nam pomogła (...) [To] nie państwo [które] dało nam [sprzęt], *Swoboda* kupiła go za własne pieniądze (...). Jednak twierdzenie, że *Swoboda* równa się Sicz, jest błędne. Nigdy nie byłem członkiem *Swobody*”⁵⁵.

Do lutego 2015 roku partia twierdziła, że w Donbasie walczyło ok. 500 jej członków w ramach Batalionu Sicz, kompanii *Karpats'ka Sich* (Sicz Karpacka, patrz niżej) oraz jako pojedyncze osoby w innych jednostkach⁵⁶, w tym w Aidarze (o tym ostatnim poniżej)⁵⁷. Pod koniec 2015 r. batalion wojsk specjalnych Sicz został utworzony na nowo jako 4. kompania pułku kijowskiego – policyjna jednostka specjalna podporządkowana MSW. Grupa Sicz w sieci społecznościowej VKontakte wskazuje, że stało się to 21 grudnia 2015 r.⁵⁸. Zarówno batalion jak i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych nie dostarczyły żadnych publicznie dostępnych informacji o tym wydarzeniu.

Karpats'ka Sich, czyli pluton szturmowców, został utworzony 27 sierpnia 2014 r. *Swoboda* ogłosiła, że to „nie broń przeciwpancerna, ale nacjonalistyczna ideologia czyni „Karpaty” najgroźniejszym wrogiem sił rosyjskich”⁵⁹. Partia przyznała, że oddział składał się z „nacjonalistów, którzy nie mogli dostać się do Gwardii Narodowej, Siczycy lub innych jednostek z powodu postępowań karnych związanych z (...) Majdanem, niszczeniem pomników Lenina i

⁵¹ Oleh Tiahnybok: „*Swoboda i Chest'!* „*Sich*” – rik u viini za Ukrainu”, „*Swoboda*”, 12 June 2015, <http://svoboda.org.ua/news/articles/00014078/> (accessed: 8 February 2018).

⁵² *V zonu ATO z Kyieva vyrushaie batal'ion 'Sich'*, LB.ua, 26 August 2014, http://ukr.lb.ua/news/2014/08/26/277259_zonu_ato_kieva_otpravlyaetsya.html (accessed: 8 February 2018).

⁵³ Hladka et al., *Dobrobaty*, 92.

⁵⁴ Hladka et al., *Dobrobaty*, 201.

⁵⁵ Komandyr batal'ionu 'Sich' Ołeksandr Pysarenko: „*My zaraz budemo maty kolosal'nu problem z biitsiamy, iaki povertaiut'sia z frontu*”, Tsenzor, 25 September 2015, https://censor.net.ua/resonance/353520/komandir_batalyionu_sch_oleksandr_pisarenko_mi_zaraz_budemo_mati_kolosalnu_problemu_z_byitsyami_yak (accessed: 8 February 2018).

⁵⁶ Ruslan Koshulyns'kyi, Ołeksii Kaida, Markiiian Lopachak *vyrushaiut' artylerystamy na front...*, Vseukrains'ke Ob'iednannia *Swoboda*, 12-18 February 2015, http://svoboda-files.info/files/00001337_hazeta_svoboda_nomer_292.pdf (accessed: 8 February 2018).

⁵⁷ Interview with Iurii Syrotiuk, 7 February 2017.

⁵⁸ 4 rota 'Sich' polku 'Kyiv', VKontakte, https://vk.com/bsp_sich (accessed: 8 February 2018).

⁵⁹ *Do richnytsi stvorennia 'Karpats'koi Sichi': Shliakh vid volonterstva do shturnovoi roty*, *Swoboda*, 26 August 2015, <http://svoboda.org.ua/news/events/00014998/> (accessed: 8 February 2018).

innych spraw politycznych”⁶⁰. W maju 2015 roku Sicz Karpacka „postanowiła się zalegalizować”, przyjmując ofertę wstąpienia w skład 93. Samodzielnej Brygady Zmechanizowanej Armii Ukraińskiej, ale domagając się pozostawienia Siczy Karpackiej jako odrębnej jednostki w brygadzie. Początkowo dowództwo wojskowe wyraziło zgodę, jednakże w kwietniu 2016 roku jednostka została rozwiązana. Jej członkowie albo kontynuowali służbę w brygadzie w ramach regularnej struktury wojskowej, albo zrezygnowali⁶¹.

9 lutego 2015 r., podczas zjazdu Svobody, powstała organizacja wewnątrzpartyjna *Lehion Svobody* w podwójnym znaczeniu „legion wolności” i „legion Partii Wolności”⁶². Do 2017 roku liczyła około 1000 członków⁶³. Zadaniem Legionu jest zjednoczenie członków partii, którzy walczyli lub walczą w różnych oddziałach zbrojnych oraz wspieranie ich i ich rodzin w czasie wojny i po jej zakończeniu. Przywódcą Legionu został Oleh Kutsyn, wówczas jeszcze dowódca Siczy Karpackiej⁶⁴. Chociaż Sicz Karpacka została rozwiązana a Batalion Sicz włączony do policyjnych sił specjalnych, Legion nadal utrzymuje związki między partią *Svoboda* a niektórymi ultranacjonalistycznymi żołnierzami, co zostało udokumentowane w licznych wpisach ich stronie Facebooka⁶⁵. W ten sposób partia utrzymuje bliskie i zinstytucjonalizowane więzi z członkami aktywnie służącymi w ukraińskich siłach zbrojnych.

Na chybionej liście wyborczej Svobody w 2014 roku znalazł się m.in. Ołeksij Myrgorodskij, dowódca plutonu w ramach 22 Batalionu Piechoty Zmechanizowanej Armii Ukraińskiej⁶⁶. Sześciu członków partii zdobyło mandaty w okręgach jednomandatowych – po jednym w obwodach kijowskim, poławskim, rówieńskim i tarnopolskim oraz dwóch w Kijowie. Spośród tych deputowanych tylko jeden, Ołeksandr Marczenko brał udział w konflikcie w Donbasie przed wyborami⁶⁷ a także służył po wyborach⁶⁸. W wyborach samorządowych w 2015 r. partia zdobyła poparcie 6,88% głosujących w całym kraju, uzyskując w ten sposób piątą co do wielkości część głosów na Ukrainie⁶⁹. Svoboda zdobyła 125 mandatów w radach regionalnych i miejskich, głównie w obwodach galicyjsko-tarnopolskim, iwanofrankowskim i lwowskim.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ L. Stek, *Stvoriuiet'sia naimana armiia, iaka ne zdatna peremahaty – komandyr “Karpats'koi Sichi”*, Radio Svoboda, 13 April 2016, <http://www.radiosvoboda.org/a/27673230.html> (accessed: 8 February 2018).

⁶² *XXX z'izd VO ‘Svoboda’*, Svoboda, 9 February 2015, <http://svoboda.org.ua/media/videos/00012753/> (accessed: 8 February 2018).

⁶³ Interview with Iurii Syrotiuk, 7 February 2017.

⁶⁴ *Natsionalistiv, iaki voiuut' na Donbasi, ob'iednaly v ‘Lehion Svobody’*, TSN, 25 April 2015, <https://tsn.ua/politika/nacionalistiv-yaki-voyuyut-na-donbasi-ob-yednali-v-legion-svobodi-423603.html> (accessed: 8 February 2018).

⁶⁵ *Lehion Svobody*, Facebook, <https://www.facebook.com/legion.svobody/> (accessed: 8 February 2018).

⁶⁶ Hromadske.ua, *Spysoy Tiahnyboka...*, Twitter, 14 September 2014, <https://twitter.com/HromadskeUA/status/511149712939155457> (accessed: 8 February 2018).

⁶⁷ *Myr mozhlyvyi lyshe pislia peremohy nad rosiis'kym ahresorom – Tiahnybok*, 032.ua, 25 August 2015, <https://www.032.ua/article/936505> (accessed: 8 February 2018).

⁶⁸ *Narodnyi deputat Oleksandr Marchenko buduie oboronni sporudy na peredovii*, Svoboda, <http://svoboda.org.ua/news/events/00014013/> (accessed: 8 February 2018).

⁶⁹ *Na mistsevykh vyborakh pokrashchyly rezul'tat til'ky krytyky vlady*, “Ukrains'ka Pravda”, 9 November 2015, <http://www.pravda.com.ua/news/2015/11/9/7088039/> (accessed: 9 February 2018); *Mistsevi vybory v Ukraini 2015*, Wikipedia, https://uk.wikipedia.org/wiki/Місцеві_вибори_в_Україні_2015 (accessed: 9 July 2018).

Oprócz Marczenki, do znaczących przedstawicieli Swobody i parlamentarzystów z lat 2012–2014, którzy w takim czy innym stopniu uczestniczyli w ATO, zaliczali się:

- były wicemarszałek Rady Najwyższej Rusłan Koszuliński;
- młodszy brat lidera partii Andrij Tiahnybok;
- były wiceszef frakcji poselskiej Swoboda Oleksij Kaida;
- szef lwowskiego oddziału Swobody, Markijan Łopaczak⁷⁰.

Spośród nich wiadomo, że Andrij Tiahnybok walczył w Siczy⁷¹. Komendant Siczy poinformował, że posłowie podczas służby wypełniali rozkazy wojskowych⁷². Koszuliński twierdził, że przekonał Kaidę i Łopaczaka do służby pomimo sprzeciwu kontrwywiadu Ukrainy motywowanego tym, że poseł może skończyć jako jeńiec Rosji⁷³.

Kolejnym posłem Swobody w latach 2012–2014, który walczył w Donbasie w ramach batalionu Sicz, był Jurij Syrotiuk⁷⁴. Został on na krótko aresztowany 11 września 2015 r. za udział w masowych protestach pod ukraińskim parlamentem, które miały miejsce 31 sierpnia tego roku⁷⁵. Wraz z innymi byłymi deputowanymi Swobody – Eduardem Leonowem, Ihorem Sabii i Ihorem Sz wajką – Syrotiuk był podejrzany o zorganizowanie tych zamieszek⁷⁶. Podczas tego wydarzenia młody żołnierz Siczy (ale rzekomo nie członek Swobody) Ihor Humeniuk rzucił granatem ręcznym w grupę policjantów, w wyniku czego 141 osób zostało rannych a 3 zabitych⁷⁷. Serhii Krainiak, działacz Swobody, był podejrzany o pomoc Humeniukowi – postawił on zasłonę

⁷⁰ *Myr mozhlyvyi lyshe pislia peremohy nad rosiis'kym ahresorom – Tiahnybok*, 032.ua, 25 August 2015, <https://www.032.ua/article/936505> (accessed: 8 February 2018).

⁷¹ *Svobodivtsi na viini: eks-vitse-spiker, deputaty ta Tiahnybok*, “Holos Svobody”, 26 June 2015, <http://holos.fm/page/svobodivci-na-vijni-vice-spiker-deputati-ta-tjagnibok> (accessed: 8 February 2018).

⁷² *Komandyr batal'ionu 'Sich' Oleksandr Pysarenko: 'My zaraz budemo maty kolosal'nu problem z biitsiamy, iaki povertaiut'sia z frontu'*, Censor.net.ua, 25 September 2015, https://censor.net.ua/resonance/353520/komandir_batalyionu_sch_oleksandr_pisarenko_mi_zaraz_budemo_mati_kolosalnu_problemu_z_byitsyami_yak (accessed: 8 February 2018).

⁷³ *Ruslan Koshulyns'kyi: Rosiis'koju movoiu vidrizaiut' vukha, nosy, henitalii, katuiut' tvoikh druživ. Khocha b zarady tsioho: vidiidy vid nei!*, Censor.net.ua, 19 December 2016, https://ua.censor.net.ua/resonance/419675/ruslan_koshulynskyyi_rosiyskoyu_movoyu_vidrizayut_vuha_nosy_genit_aliiy_katuyut_tvoyih_druziv_hocha (accessed: 8 February 2018).

⁷⁴ *Svobodivtsi na viini: eks-vitse-spiker, deputaty ta Tiahnybok*, “Holos Svobody”, 26 June 2015, <http://holos.fm/page/svobodivci-na-vijni-vice-spiker-deputati-ta-tjagnibok> (accessed: 8 February 2018).

⁷⁵ *Sud zareshtuvav svobodivtsia Syrotiuka*, “Ukrains'ka Pravda”, 11 September 2015, <http://www.pravda.com.ua/news/2015/09/11/7081012/> (accessed: 9 February 2018).

⁷⁶ S. Khomenko, *Richnytsia vybukhiv 31 serpnia: shcho my znaiemo?*, BBC Ukraina, 31 August 2016, http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/08/160831_31aug_anniversary_sx (accessed: 9 February 2018).

⁷⁷ *Hranatu kynuv 'svobodivets' iz batal'ionu 'Sich' – Avakov*, “Ukrains'ka Pravda”, 31 August 2015, <http://www.pravda.com.ua/news/2015/08/31/7079662/> (accessed: 9 February 2018); *Pid Radoiu pom'ianuly zahyblykh vid boiovoi hranaty rik tomu hvardiitsiv*, “Ukrains'ka Pravda”, 31 August 2018, <http://www.pravda.com.ua/news/2016/08/31/7119174/> (accessed: 9 February 2018).

dymną⁷⁸. Arsen Awakow, minister spraw wewnętrznych oskarżył Swobodę o świadome zaplanowanie tego ataku⁷⁹.

Natsional'nyi korpus (Korpus Narodowy)

Batalion Azow został utworzony 5 maja 2014 r. jako batalion policyjnych sił specjalnych, 17 września 2014 r. zreorganizowany w pułk⁸⁰ a 11 listopada 2014 r. ustanowiony zarządzeniem ministra spraw wewnętrznych częścią Gwardii Narodowej Ukrainy⁸¹. Zapytany o Pułk Azow i skrajnie prawicowych działaczy służących w oddziale Gwardii Narodowej Arsen Awakow odpowiedział: „Lepiej, gdy prawicowi radykałowie wychodzą na ulice, niszczą witryny sklepowe? Czy kiedy czują odpowiedzialność i przez jakiś czas o nią walczą?”⁸² On i Serhii Taruta, oligarcha, który w 2014 roku pełnił funkcję gubernatora obwodu donieckiego a później założył własną partię o nazwie *Osnova (Fundacja)*⁸³, zapewnił początkowo finansowanie dla Azowa. Twierdzą, że zapewnił materialne wsparcie dla ich pierwszej i legendarnej operacji wojskowej, wyzwolenia Mariupola latem 2014 roku⁸⁴.

Podczas gdy wielu komentatorów podkreśla prawicowo-ekstremistyczne, partyjno-polityczne tło Batalionu Azow⁸⁵, powiązany z nim deputowany Oleh Petrenko, niegdyś działacz klubów piłkarskich z Czerkasów i na krótko członek Prawego Sektora, twierdził, że 50 proc. pierwotnych bojowników azowskich pochodziło z ruchu ultras z całej Ukrainy⁸⁶. Pokrewny *Tsyvil'nyi korpus „Azov” (Azowski Korpus Cywilny)* składał się z azowskich weteranów i innych działaczy nacjonalistycznych, zapewniał wsparcie finansowe i materialne dla frontu, rekrutował bojowników do pułku azowskiego, zapewniał, w swoich własnych słowach, „prawdziwe i terminowe” informacje o wydarzeniach w Donbasie oraz „stworzył środowisko patriotyczne” poprzez „zjednoczenie zwolenników wokół idei narodowej”⁸⁷. Dowódca Azowa Andrij Biłeński określił tę strukturę jako „jedną z najbardziej rozbudowanych sieci aktywistów na Ukrainie”, jako kręgosłup partii Korpusu Narodowego⁸⁸.

⁷⁸ *Shche odnoho kam'ianchanyyna Serhiia Krainiaka pidozriuiut' v orhanizatsii biini pid Radoiu. Khlopets pid areshom*, “20 khvylyn”, 3 September 2015, <https://kp.20minut.ua/Podii/sche-odnogo-kamyanchanina-sergiya-kraynyaka-pidozryuyut-v-orgnizatsiy-10459963.html> (accessed: 9 February 2018).

⁷⁹ *Pid Radoiu pom'ianuly zahyblykh ...*, op. cit.

⁸⁰ *Komandyr polku 'Azov' Andrii Bilets'kyi: Ti, khto prolyvaie krov za Ukrainu, povynni maty svii holos u vladi*, UNIAN, 11 October 2014, <https://www.unian.ua/politics/994779-komandir-polku-azov-andriy-biletskiy-ti-hto-prolyvae-krov-za-ukrajinu-povinni-mati-sviy-golos-u-vladi.html> (accessed: 9 February 2018).

⁸¹ *Avakov: Poroshenko ne rozpuzkav batal'iony*, “Ukrains'ka Pravda”, 11 November 2014, <http://www.pravda.com.ua/news/2014/11/11/7043879/> (accessed: 9 February 2018).

⁸² Hladka et al., *Dobrobaty*, 431.

⁸³ *V chem osnova partii Taruty*, “Kommentarii.ua”, 24 October 2017, <https://comments.ua/politics/599224-v-osnova-partii-taruti.html> (accessed: 9 February 2018).

⁸⁴ Hladka et al., *Dobrobaty*, 356.

⁸⁵ E.g. Gorbach & Petik, “Azovskii shliakh”.

⁸⁶ Interview with Oleh Petrenko, Kyiv, 17 January 2018.

⁸⁷ *Tsyvil'nyi korpus “Azov”*, <http://www.volunteer.org.ua/about/> (accessed: 9 February 2018).

⁸⁸ *Esli by kto-to nazval menia Belym vozhdem, byl by on bit*, - Andrei Biletskii, “Focus”, 4 October 2016, <https://focus.ua/country/358170/> (accessed: 9 February 2018).

Podczas spotkania 14 października 2016 r. Obywatelski Korpus Azowa podjął decyzję o rozpoczęciu nowego, jawnie politycznego projektu – Korpusu Narodowego. Zamiast legalnie tworzyć nową partię, dwie istniejące już organizacje: *Hromadiański rukh „Chesni Sprawy”* (*Ruch Obywatelski „Sprawiedliwa Akcja”*) i *„Patriot Ukrainy”* (*„Ukraiński Patriota”*), założone w 2005 roku zostały połączone i przemianowane⁸⁹. Po *Inicjatywie Męża Stanu Jarosza*, powstałej w wyniku rozłamu w Prawym Sektorze, Korpus Narodowy stał się drugą istotną partią pravicową utworzoną po rozpoczęciu konfliktu w Donbasie, której istnienie jest mniej lub bardziej jego bezpośrednim wynikiem. Podczas gdy przedstawiciele wszystkich partii prawicowych próbują zdobyć kapitał polityczny, powołując się na powiązane z nimi jednostki wojskowe, Korpus Narodowy jest partią, która jeszcze bardziej niż jego konkurenci osadziła się na tym konkretnym kapitale politycznym. Jego data powstania nawiązywała zarówno do prawosławnego święta Pokrowa (Ochrony Matki Bożej), jak i do daty powstania nacjonalistycznej Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) w 1942 roku.

Wspomniany wyżej Andrij Biłeński, dowódca pułku azowskiego został również mianowany przywódcą Korpusu Narodowego⁹⁰. Przed 2014 r. wygłaszał rasistowskie oświadczenia i był znany pod pseudonimem „Biały Wódz”⁹¹. Batalion, a później Pułk Azow używał stylizowanych, zakodowanych neonazistowskich symboli nawiązujących do Czarnego Słońca i Wilczego Haka, jednak publicznie zaprzeczył, jakoby odnosiły się one do niemieckiego faszyzmu⁹². W ciągu ostatnich lat Biłeński wielokrotnie zaprzeczał, że wygłaszał przypisywane mu różne wcześniejsze biologicznie rasistowskie wypowiedzi, a nawet twierdził, że „gdyby ktoś nazwał mnie „Białym Wodzem” twarzą w twarz, zostałby pobity”. Biłeński nadal publicznie sprzeciwia się wielokulturowości, ale przyznaje, że „być dziś ukraińskim nacjonalistą, to wierzyć w wartości, a nie w uprzedzenia rasowe”, a jego nowa partia nie stosuje kryterium etnicznego, by określić, kto może, a kto nie może być częścią ukraińskiego narodu⁹³. Działacz Korpusu Nacjonalistycznego Stepan Baida twierdził, że „Ukraiński Patriota”, zgrupowanie charkowskie, z którego wyłonił się Azow, początkowo był rosyjskojęzyczny⁹⁴.

W październiku 2014 r. Biłeński został posłem po SMD w intelektualnej dzielnicy Kijowa Obolon. Początkowo miał kandydować jako oficjalny kandydat Frontu Ludowego (patrz niżej). Jednak grupa ekspertów do spraw skrajnej prawicy wysłała list do przywódcy Frontu Ludowego Arsenija Jaceniuka, ówczesnego premiera, prosząc go, by nie nominował Biłeńskiego z listy tej

⁸⁹ *‘Azov’ stvoryv partiiju: khoche vidnovlennia iadernoho potentsialu ta lehalizatsii vohnepal’noi zbroi*, “Ukrains’ka Pravda”, 14 October 2016, <http://www.pravda.com.ua/news/2016/10/14/7123637/> (accessed: 9 February 2018).

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ A. Umland, *Dobrovolcheskie vooruzhennye formirovaniia v postmaidannoi Ukraine*, “Politychna Krytyka”, 15 March 2016, <http://ukraine.politicalcritique.org/2016/03/dobrovolcheskie-vooruzhyonnye-formirovaniya-i-radikalnyj-natsionalizm-v-poslemajdannoi-ukraine/> (accessed: 9 February 2018); O. Kuzmenko, *Ukrainian Far-Right Fighters, White Supremacists Trained by Major European Security Firm*, Bellingcat, 30 August 2018, www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/08/30/ukrainian-far-right-fighters-white-supremacists-trained-major-european-security-firm/ (accessed: 31 August 2018).

⁹² *Pro Azov*, Azov.Press, 8 December 2015, <http://azov.press/ukr/pro-azov> (accessed: 9 February 2018).

⁹³ A. Biletskii, *Esli by kto-to nazval menia Belym vozhdem, byl by on bit*, “Fokus”, 4 October 2016, <https://focus.ua/country/358170/> (accessed: 9 February 2018).

⁹⁴ Interview of Andreas Heinemann-Grüder with Stepan Baida, Kyiv, 12 January 2017.

partii⁹⁵. W rezultacie Biłeński startował jako formalnie niezależny kandydat, mając jedynie nieformalne poparcie partii Jaceniuka. Sukces wyborczy Biłeńskiego był pochodną jego sławy jako zdolnego dowódcy wojskowego i uznanego przedstawiciela sił proeuromajdanowych w SMD. Jego prawicowa, ekstremistyczna przeszłość nie była jeszcze powszechnie znana na Ukrainie w 2014 roku⁹⁶. Stepan Hołowko, rzecznik zarówno Pułku Azow jak i Zgromadzenia Społeczno-Narodowego, w przeciwieństwie do Biłeńskiego, kandydował jako oficjalny kandydat Frontu Ludowego w SMD, ale nie odniósł sukcesu⁹⁷.

Przez pewien czas formalnym szefem Azowskiego Korpusu Cywilnego był znany polityk Roman Zwarycz – imigrant z USA, członek Północnoamerykańskiej Diaspory Ukraińskiej, działacz skrzydła Bandery OUN, niegdyś uczeń Jarosława Stečki, deputowany do Rady Najwyższej i dwukrotny były Minister Sprawiedliwości Ukrainy. Zwarycz dołączył do Azowa w czerwcu 2014 roku i aż do swojego odejścia jesienią 2015 roku odgrywał pewną rolę w formowaniu i kształceniu batalionu, pułku i ruchu Azowa, zarówno w sprawach wojskowych, jak i politycznych. W proporcjonalnej części wyborów parlamentarnych 2014 Zwarycz był kandydatem nr 82 z ramienia Bloku Petra Poroszenki (BPP, zob. niżej), ale nie wszedł do parlamentu, ponieważ był zbyt nisko na liście BPP. Dopiero w kwietniu 2018 roku, długo po odejściu z Azowa, został posłem na miejsce deputowanego BPP nominowanego na członka rządu⁹⁸.

Chociaż nigdy nie dotarł na linię frontu, Zwarycz twierdził, że był wydatnie zaangażowany w organizację szkolenia wojskowego dla bojowników azowskich, prowadzonego przez instruktorów gruzińskich, amerykańskich, litewskich, a także brytyjskich, i doradził Azowowi, by powstrzymał się od używania symboli i idei, które można by powiązać z nazizmem⁹⁹. Ponieważ Zwarycz opuścił Azow przed utworzeniem partii Korpusu Narodowego, Biłeński zaprzeczył, jakoby Zwarycz odegrał jakąkolwiek rolę w powstaniu nowej partii¹⁰⁰. Po swoim angażu w Azowie Zwarycz zaczął publicznie krytykować program polityczny Korpusu Narodowego¹⁰¹.

⁹⁵ *Eksperty prizvali Iatseniuka ne vydvigat' kombata 'Azova' kandidatom v nardepy*, "Obozrevatel", 15 September 2014, <https://www.obozrevatel.com/politics/01652-ekspertyi-prizyvayut-yatsenyuka-ne-vyidvigat-kombata-azova-kandidatom-v-nardepyi.htm> (accessed: 10 February 2018).

⁹⁶ N. Verner, *Komandir 'Azova' idet v narodnye deputaty*, "LB.ua", 23 September 2014, http://lb.ua/society/2014/09/23/280282_kombat_azova_podal_dokumenti.html (accessed: 10 February 2018).

⁹⁷ *Vidomosti pro kandydata v narodni deputaty Ukrainy. Holovko Stepan Serhiiovych*, Tsentral'na vyborcha komisiia, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/WP407?PT001F01=910&pf7201=9093> (accessed: 10 February 2018).

⁹⁸ *Roman Zvarych sklav prysiahu narodnoho deputata*, Ukrinform, 17 April 2018, <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2443118-roman-zvaric-sklav-prisagu-narodnogo-deputata.html> (accessed: 31 October 2018).

⁹⁹ Interview with Roman Zvarych, Kyiv, 16 January 2018.

¹⁰⁰ I. Iavir, *Partiia dlia 'Azovu'*, "Politychna Krytyka", 11 October 2016, <http://ukraine.politicalcritique.org/2016/10/11/partiya-dlya-azovu/> (accessed: 9 February 2018).

¹⁰¹ *Iak sim'ia Zvarychiv peretvorila "volonterstvo" na simeinyi biznes*, "Antikor", 1 March 2017, https://antikor.com.ua/articles/154573-jak_simja_zvarichiv_peretvorila_volonterstvo_na_simeijnij_biznes (accessed: 9 February 2018).

Strony Pozaparlamentarne i Nowo Powstałe Partie

Politychna partiia “Hromadians’ka pozytsiia” (Partia Polityczna “Pozycja Obywatelska”)

Pozycja Obywatelska określa się jako centroprawica. Liderem partii jest były minister obrony (2005–2007) Anatolij Hrycenko, który brał udział w wyborach parlamentarnych 2014r. w sojuszu z *Demokratychnyi al’ians* (Sojusz Demokratyczny). Razem zdobyli 3,1% głosów, nie przekraczając tym samym bariery 5%¹⁰². Choć Hrycenko jest pułkownikiem i zdobył wykształcenie wojskowe na Ukrainie i w Stanach Zjednoczonych, nie brał udziału w ATO. Zamiast tego, od początku konfliktu w Donbasie Hrycenko krytykował ukraiński rząd za złe decyzje i oskarżał go o „zdradę”¹⁰³.

Jedynym członkiem IAG na liście wyborczej tej partii był Ołeksandr Kraliuk, szef sekcji Pozycji Obywatelskiej obwodu Wołyńskiego i bojownik batalionu Aidar¹⁰⁴. Podobno Pozycja Obywatelska kilkakrotnie udzielała materialnego wsparcia IAG-om, a mianowicie batalionom „*Sviata Mariia*” („Święta Maria”) i „Donbas”¹⁰⁵. Lider sprzymierzonego Sojuszu Demokratycznego Wasyl Hatsko zadeklarował, że planował udział w konflikcie w Donbasie. Choć przeszedł ćwiczenia wojskowe z batalionem „Kijów-1”, Hatsko ostatecznie nie został żołnierzem¹⁰⁶.

Ukrains’ke ob’iednannia patriotiv (Ukraińska Unia Patriotów, UkrOP)

Historia partii UkrOP jest ściśle powiązana z ukraińskimi IAG-ami z 2014 roku, ponieważ kilku związanych z UkrOP polityków, aktywistów i biznesmenów było w taki czy inny sposób zaangażowanych w ruch zbrojnych ochotników¹⁰⁷. Partia została zarejestrowana w Ministerstwie Sprawiedliwości Ukrainy w czerwcu 2015 roku. Podobnie jak Pozycja Obywatelska określa się jako „centroprawicowa”¹⁰⁸. Początki partii wiążą się z utworzeniem 2 grudnia 2014 r. międzyfrakcyjnej grupy UkrOP w Radzie Najwyższej, w skład której weszli niezależni posłowie

¹⁰² In late 2017, according to the above-mentioned DI poll, 0.3% of the voters supported the Democratic Alliance, while the Civic Position, according to the KIIS and DI polls, was then supported by 7.4–8.8% of the population. “Hromads’ka dumka”; “Reitynh pidtrymky partii”.

¹⁰³ Hrytsenko: *tse niika ne ATO – tse derzhavna zrada!*, “Presia Ukrainy”, 29 April 2014, <http://uapress.info/uk/news/show/23146> (accessed: 10 February 2018).

¹⁰⁴ “Hromadians’ka pozytsiia Hrytsenka: persha 20-ka spysku”, “Slovo i Dilo”, 7 October 2014, <https://www.slovoidilo.ua/articles/5137/2014-10-07/grazhdanskaya-poziciya-grichenko-pervaya-20-ka-spiska.html> (accessed: 10 February 2018).

¹⁰⁵ Hromadians’ka pozytsiia – L’vivs’ka oblast’, *Viis’kovi podiakuvaly l’vivs’kym aktyvistam ‘Hromadians’koi pozytsii’ za dopomohu*, Facebook, 14 July 2015, <https://www.facebook.com/GP.Lviv.Obl/posts/1498523790439635> (accessed: 10 February 2018); *Viis’kovym peredano novi topohrafichni karty vid ‘Hromadians’koi pozytsii’*, Anatolii Hrytsenko, 21 August 2014, <http://grytsenko.com.ua/news/view-viys-kovym-peredano-novi-topohrafichni-karty-vid-hromadans-koi-pozytsiji.html> (accessed: 10 February 2018).

¹⁰⁶ A. Rinhis, *Hats’ko ta ioho komanda: DemAl’ians 2.0*, “Ukrains’ka Pravda”, 26 July 2016, <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/07/26/7115976/> (accessed: 10 February 2018).

¹⁰⁷ In late 2017, the electoral support of UkrOP, according to the December polls, was difficult to determine as two major polls reported diverging percentages: 0.8% (DI) and 3.7% (KIIS). “Hromads’ka dumka”; “Reitynh pidtrymky partii”.

¹⁰⁸ *U Zhytomyri nardep Kuprii rozpoviv pro ideolohiiu partii ‘UKROP’ ta predstavyy holovy ii oblasnoho oseredku*, Zhytomyr.info, 30 July 2015, http://www.zhitomir.info/news_149270.html (accessed: 10 February 2018).

Borys Filatow, Dmytro Jarosz, Borysław Bereza, Andrij Biłećkyj i Wołodmyr Parasiuk¹⁰⁹ – ostatni czterej byli lub są obecnie związani z radykalnie nacjonalistycznymi organizacjami politycznymi (Prawy Sektor, SNA-PU, UNA-UNSO, Kongres Ukraińskich Nacjonalistów) a wcześniej z nieregularnymi grupami zbrojnymi (DUK, Azow, Dnipro-1)¹¹⁰.

Późniejsze powstanie partii o nazwie UkrOP miało być przede wszystkim dziełem wspomnianego wcześniej oligarchy Ihora Kołomojskiego. Początkowo jako liderzy partii przedstawiali się Borys Filatow i Hennadij Korban, byli partnerzy biznesowi Kołomojskiego. Jednak po konflikcie z oligarchą ten ostatni przejął nieformalne kierownictwo partii¹¹¹.

Skrót nazwy partii – *ukrop* - oznacza koperek, którego wizerunek znajduje się również w herbie partii. Początkowo był używany przez rosyjskich ukrainofobów jako obraźliwe określenie ukraińskich żołnierzy w Donbasie. Termin ten został jednak szybko przyjęty przez Ukraińców jako wyraz dumy. Wojskowe szewrony z koperkowym symbolem, autorstwa Andrija Ermolenki stały się popularne wśród bojowników ATO. Kiedy później UkrOP przywłaszczył sobie utrwalony już symbol bez zgody autora, wywołało to skandal¹¹².

W wyborach samorządowych i regionalnych październik–listopad 2015 r. UkrOP był czwartą partią odnoszącą największe sukcesy, zdobywając w skali kraju 7,43% ogólnej liczby głosów¹¹³. Wśród nominowanych partii w tych wyborach znaleźli się byli członkowie lub zwolennicy IAG. Mykoła Kolesnyk, kandydat UkrOP na burmistrza Krzywego Rogu był także „kuratorem” batalionu ochotniczego „Krywbas”¹¹⁴. Jewhen Terechow, kandydat UkrOP na burmistrza Pawłohradu walczył w 20 Batalionie Piechoty Zmotoryzowanej 93 Brygady, dawnym batalionie obrony terytorialnej „Dniepropietrowska”¹¹⁵. Ihor Ilkiv, dowódca *Medychna rota imeni Pyrohova* (Pyrohowskiej Kompanii Medycznej) został posłem do Lwowskiej Rady Obwodowej¹¹⁶.

¹⁰⁹ Interview with Volodymyr Parasiuk, Kyiv, 18 January 2018.

¹¹⁰ *Min' iust zarestruvav partiui Kolomois'koho*, “Korrespondent”, 18 June 2015, <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3529272-minuist-zareiestruvav-partiui-kolomoiskoho> (accessed: 10 February 2018). It might be worth adding that former Right Sector spokesman Boryslav Iukhimovych Bliakher-Bereza is a practicing Jew. Vladislav Davidzon, *Right-wing Ukrainian leader is (surprise) Jewish, and (real surprise) proud of it*, “Tablet”, 1 December 2014, <https://www.tabletmag.com/jewish-news-and-politics/187217/borislav-bereza> (accessed: 14 November 2018).

¹¹¹ D. Kachura, *Pochemu Filatov ob'iavil voinu Kolomoiskomu*, “Depo.ua”, 20 October 2016, <http://www.depo.ua/rus/politics/chomu-filatov-ogolosiv-vyynu-kolomoyskomu-20102016190000> (accessed: 10 February 2018).

¹¹² S. Dorosh, *Shcho khovaiet'sia za UKROPom*, “BBC Ukraina”, 24 June 2015, http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/06/150624_ukrop_new_party_sd (accessed: 10 February 2018).

¹¹³ *Na mistsevykh vyborakh pokrashchyly rezul'tat til'ky krytyky vlady*, “Ukrains'ka Pravda”, 9 November 2015, <http://www.pravda.com.ua/news/2015/11/9/7088039/> (accessed: 9 February 2018).

¹¹⁴ *UKROP vysuvaie u mery Kryvoho Rohu kuratora batal'ionu “Krywbas”*, “Ukrains'ka Pravda”, 26 February 2016, <http://www.pravda.com.ua/news/2016/02/26/7100411/> (accessed: 10 February 2018).

¹¹⁵ *Kandydat v mery Pavlohrada ot ‘Ukropa’ popal v DTP*, “Ukrains'ka Pravda”, 8 November 2015, <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2015/11/8/7087937/> (accessed: 10 February 2018).

¹¹⁶ Hladka et al., *Dobrobaty*, 485.

UkrOP utrzymywał kontakty z Prawym Sektorem – jednym z nich była osobista znajomość Dmytro Jarosza z Korbanem i Fiłatowem¹¹⁷. Żydowski oligarcha i twórca UkrOP-u Kołomojski miał rzekomo nie tylko wspierać kreację DUK Prawego Sektora¹¹⁸, ale podobno uczestniczył, np. przez współfinansowanie, w tworzeniu innych, pierwotnie nieregularnych, ugrupowań zbrojnych, w tym batalionów ochotniczych Dnipro-1 i Dnipro-2, dwóch jednostek obrony terytorialnej, batalionu Donbas¹¹⁹, a także, we wczesnych fazach, niesławnych batalionów Szachtarśkiego i Azowskiego¹²⁰.

Mówi Wołodymyr Parasiuk, wybitny działacz Majdanu, który później służył w Dnieprze-1:

„Pamiętam, kto uchronił Ukrainę w 2014 roku. Niepopularne jest ich chwalenie, ale to była drużyna – Kołomojski, Korban, Fiłatov [czyli późniejsi założyciele UKROP] i ich otoczenie (...). Wszystkie bataliony ochotnicze sformowano w obwodzie dniepropietrowskim, była tam przyzwoita baza [szkoleniowo-wojskowa], strzelnice, oni jako pierwsi rozdawali broń”¹²¹.

Evhen Hendin, ukraiński komik, który został uznanym ochotnikiem, mówi, że „ludzie byli chronieni, gdy [Kołomojski], [Korban], Fiłatow byli w pobliżu”. Jednak „Kołomojski spędził tu niewiele czasu. Faktycznie wszystkim zarządzał Korban”¹²².

Fiłatow informuje, że:

„[bojownicy z pierwszych jednostek ochotniczych] byli zarejestrowani jako zwykli policjanci [...], ich pensje były śmieszne, więc finansowanie załatwiali ówczesny gubernator Kolomojski, ja i inni z naszego zespołu. Od racji żywnościowych po mundury, wszystko kupowaliśmy za własne pieniądze [...]. Gdyby tu przybyli Rosjanie, stracilibyśmy wszystko. Nie tylko biznesy i wygodne życie, stracilibyśmy ojczyznę”¹²³.

Zastępca Kolomojskiego w administracji obwodowej, Światosław Olijnyk twierdził, że Kołomojski i Fiłatow „rozumieli, że jest to tymczasowe zaangażowanie [w samorządność] (...), ale sytuacja wymaga powszechnej mobilizacji. Niektórzy zostali zmobilizowani do batalionów,

¹¹⁷ 'Zhyvi, boris' i lyubi': Korban i Filatov trogatel'no pozdravili Iarosha s dnem rozhdeniia, "Obozrevatel", 30 September 2016, <https://www.obozrevatel.com/society/92534-zhivi-boris-i-lyubi-korban-i-filatov-trogatelno-pozdravili-yarosha-s-dnem-rozhdeniya.htm> (accessed: 10 February 2018).

¹¹⁸ D. Bukovskii, *Pochemu Kolomoiskii zakryl 'Pravyi Sektor'*, "Delovaia Stolitsa", 11 November 2015, <http://www.dsnews.ua/politics/pochemu-kolomoyskiy-zakryl-pravyi-sektor-11112015170000> (accessed: 10 February 2018).

¹¹⁹ I. Zhegulev, *Privattank: milliarder Kolomoiskii vedet chastnuiu voinu za iedinstvo Ukrainy*, "Forbes", 27 May 2014, <http://www.forbes.ru/sobytiya/obshchestvo/258279-privattank-milliardier-kolomoiskii-vedet-chastnuyu-voinu-za-edinstvo-ukra> (accessed: 10 February 2018).

¹²⁰ *Kolomois'kyi cherez Liashka pryptynyv finansuvannia batal'ioniv 'Shakhtars'k' ta 'Azov'*, "Rivnens'ki Novyny", 2 August 2014, <http://rivnenews.com.ua/index.php/2011-10-13-10-01-08/4579-kolomoyskiy-cherez-liashka-pryptynyv-finansuvannia-batalioniv-shakhtarsk-ta-azov> (accessed: 10 February 2018).

¹²¹ N. Skorychuk, *Molodi ta zukhvali. Parasiuk ta ioho pryntsyipy*, "Glavcom", 8 April 2017, <http://glavcom.ua/interviews/molodi-ta-zuhvali-parasyuk-ta-yogo-principi-407859.html> (accessed: 10 February 2018).

¹²² Hladka et al., *Dobrobaty*, 219.

¹²³ Ibid., 101, 228.

niektórzy, jak my, do administracji”¹²⁴. Jurij Bereza, dowódca Dnipro-1 twierdził, że od października 2014 roku Fiłatow i jego zespół przestali pomagać batalionom ochotniczym a Korban planował użyć Dnipro-1 jako jednostki na potrzeby prywatne. Twierdzi również, że chociaż Kołomojski jest związany z powstaniem Dnipro-1, „[on] nigdy nie miał właścicieli”¹²⁵.

Inne Projekty Partii Pozaparlamentarnych

Pozostałe stosunkowo znaczące partie, które, podobnie jak partie skrajnie prawicowe, nie weszły do parlamentu w 2014 roku – Komunistyczna Partia Ukrainy i *Syl'na Ukraina* (Silna Ukraina) – wydawały się nie mieć żadnych godnych wspomnienia powiązań z batalionami ochotniczymi. Nie miały ich również mniejsze partie regionalne *Vidrodzhennia* (Odrodzenie), *Nash Krai* (Nasz Kraj) czy *Za Zhyttia* (Za Życie). Wraz z parlamentarnym Blokiem Opozycyjnym w latach 2014–2019, który również nie miał takich powiązań, są w dzisiejszej Ukrainie uznawane za stosunkowo prorosyjskie. Oprócz Komunistycznej Partii Ukrainy wszystkie wywodzą się z Partii Regionów. Partia agrarna *Zastup* (Szpadel), która także nie przekroczyła progu w 2014 r., również wydaje się nie mieć znaczących powiązań z IAG-ami.

Przez pewien czas nowy *Rukh Novykh Syl Mikhaïla Saakaszwili* (Ruch Nowych Sił Micheïla Saakaszwilego) wyglądał na wschodzącą partię z dobrą perspektywą¹²⁶. Na jej czele stanął były gubernator Odessy i były prezydent Gruzji Saakaszwili, a także byli zastępcy prokuratora generalnego Davit Sakwarelidze i Witalij Kassko¹²⁷. Wśród zespołów regionalnych Saakaszwilego wymieniana się jednego bojownika ATO – Serhija Siczewskiego w obwodzie czerniowieckim – jak również kilku wolontariuszy¹²⁸.

Partie z frakcjami w Radzie Najwyższej 2014–2019

Vseukrains'ke ob'ednannia "Bat'kivshchyna" (Wszzechukraińska Unia „Ojczyzna”)

Najbardziej widocznym obecnie łącznikiem między partią Ojczyzna, kierowaną przez Julię Tymoszenko a batalionami ochotniczymi była Nadija Sawczenko, swego czasu jeńiec wojenny. Sawczenko stanęła na czele listy wyborczej Batkiwyszczyny w wyborach parlamentarnych w

¹²⁴ Ibid., 202.

¹²⁵ *Deputat-kombat Iurii Bereza: Na mistsi Heleteia ia b zastrelivsja pislia Ilovais'ka*, „Glavkom”, 24 April 2015, <http://glavcom.ua/interviews/129391-deputat-kombat-jurii-bereza-na-mistsi-geleteja-ja-b-zastrelivsja-pislja-ilovajska.html> (accessed: 10 February 2018); I. Bereza, *Ia khotiv by, shchob viina zakinchylasia, todi ia povernusia v sils'ke hospodarstvo*, 112.ua, 7 July 2016, <https://ua.112.ua/interview/ya-khotiv-by-shchob-viina-zakinchylasia-todi-ia-povernusia-v-silske-hospodarstvo-323309.html> (accessed: 10 February 2018).

¹²⁶ *Min' iust zareiestruvav novu nazvu partii Saakashvili*, „Ukrains'ka Pravda”, 21 July 2017, <https://www.pravda.com.ua/news/2017/07/21/7150168/> (accessed: 13 February 2018).

¹²⁷ 2016 polls showed that its electoral support then stood between 4.1% and 4.7%. See: *Elektoral'ni nastroi naseleennia shchodo vyboriv Verkhovnoi Rady ta prezidenta Ukrainy, hruden' 2016*, Kyivs'kyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii, 19 December 2016, <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=667&page=1> (accessed: 10 February 2018); 2016-i: *politychni pidsumky*, Demokratychni initsiatyvy, <http://dif.org.ua/uploads/pdf/13816462815863c78c6b27d3.47743328.pdf>, p. 7 (accessed: 10 February 2018). By late 2017, the party support had dropped to 1.2% (KIIS) – 1.7% (DI). “Hromads'ka dumka”; “Reitynh pidtrymky partii”.

¹²⁸ “RNS”, *Rukh Novykh Syl*, <https://old.rns.org.ua/> (accessed: 13 February 2018).

październiku 2014 r., w których partia uzyskała 5,7% głosów. W wyborach samorządowych w 2015 r. partia ponad dwukrotnie zwiększyła to poparcie do 12%¹²⁹. Sawczenko, była ochotniczką z niesławnego batalionu Aidar¹³⁰, została schwytana we wschodniej Ukrainie i osądzona w Rosji. Do czasu uwolnienia w 2016 roku była więc traktowana jak bohaterka.

Pierwsze miejsce na liście wyborczej Sawczenki miało zademonstrować patriotyzm Batkiwszczyny i wykorzystać ówczesną dużą popularność jej jako wojennej pociągaczki. W maju 2016 roku Rosja zwolniła Sawczenkę, która objęła swój mandat w Radzie Najwyższej. W grudniu 2016 roku – lub, jak twierdzi jej siostra, już w październiku tego roku – Sawczenko opuściła jednak frakcję Batkiwszczyny. Uczestniczyła w kontrowersyjnych, nieoficjalnych negocjacjach z przywódcami nieuznawanych „republik ludowych” Doniecka i Ługańska i to bez zgody swojej partii¹³¹. Następnie założyła własną partię *Hromadians'ko-politychna platforma Nadii Savchenko* (Platforma Obywatelsko-Polityczna Nadii Sawczenko)¹³², by potem zaangażować się w dziwny spisek terrorystyczny mający na celu wysadzenie ukraińskiego parlamentu i, w następstwie tego, została aresztowana.

Trzecie miejsce na liście wyborczej Batkiwszczyny w wyborach parlamentarnych w 2014 roku zajmował Ihor Łucenko, działacz polityczny, również tymczasowo bojownik ATO - członek batalionu Azow¹³³. W 2015 roku Wołodymyr Katruk, dowódca batalionu ochotniczego Tarnopola brał udział w wyborach do rady miejskiej Tarnopola z listy Batkiwszczyny¹³⁴. Semen Salatenko, były bojownik Dnipro-1 przez pewien czas pełnił funkcję szefa Rady Obwodu Sumy, reprezentując Batkiwszczynę, ale po skandalu zrezygnował i wrócił do strefy ATO¹³⁵.

30 kwietnia 2014 roku Tymoszenko wezwała obywateli Ukrainy do udziału w „ochronie granic Ukrainy przed rosyjskim agresorem” poprzez tworzenie i dołączanie do batalionów obrony

¹²⁹ *Na mistsevykh vyborakh pokrashchyly rezul'tat til'ky krytyky vlady*, “Ukrains'ka Pravda”, 9 November 2015, <http://www.pravda.com.ua/news/2015/11/9/7088039/> (accessed: 9 February 2018). In late 2017, *Bat'kivshchyna* was enjoying the highest rating of support for any party in Ukraine, with 12.1% according to DI and 17.2% according to KIIS. “Hromads'ka dumka”; “Reitynh pidtrymky partii”.

¹³⁰ *U Rosii Savchenko zareshchuvaty do kintsia lita*, BBC Ukraina, 9 July 2014, http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2014/07/140709_savchenko_update_arrest_dt.shtml (accessed: 13 February 2018).

¹³¹ *Sestra Savchenko kazhe, shcho Nadiia vyishla z “Bat'kivshchyny” shche v zhovtni*, Espresso.tv, 13 December 2016, http://espresso.tv/news/2016/12/13/sestra_savchenko_kazhe_scho_nadiya_vyishla_z_quotbatkivshchynyquot_sche_v_zhovtni (accessed: 13 February 2018).

¹³² *Min'iusht zareiestruvav partiui Savchenko*, “Ukrains'ka Pravda”, 19 July 2017, <https://www.pravda.com.ua/news/2017/07/19/7150044/> (accessed: 13 February 2018). According to the mentioned DI poll, it was supported by 0.7% of the voters in late 2017. See “Hromads'ka dumka”.

¹³³ I. Lutsenko, *Pidstvol'nyky dlia Azova*, “Ukrains'ka Pravda. Blohy”, 18 August 2014, <http://blogs.pravda.com.ua/authors/lutsenko/53f11d4d496c3/> (accessed: 13 February 2018).

¹³⁴ *“Bat'kivshchyna” vede u mis'kradu kombata batal'ionu ‘Ternopil’*, “Galas”, 1 October 2015, <http://galas.te.ua/2015/10/%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5-%D1%83-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%83-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B1/> (accessed: 13 February 2018).

¹³⁵ S. Salatenko, *“Esli kto-to dumaet, chto eto voina za Donbass i za Krym, to eto ne tak”*, - eks-glava Sumskogo oblsoveta, *ushedshyi dobrovol'tsem v ATO*, Semen Salatenko, “Censor.net.ua”, 18 March 2017, https://censor.net.ua/resonance/431956/esli_ktoeto_dumaet_cho_eta_voyina_zha_donbass_i_za_krym_to_eto_ne_tak_eksglava_sumskogo_oblsoveta_ushedshiyi (accessed: 13 February 2018).

terytorialnej. W odpowiedzi na to wezwanie w maju w obwodzie kirowohradzkim powstały dwa takie bataliony – *Bat'kivshchyna* (Batkiwszczyna) i *Rukh Oporu* (Ruch Oporu). Będąc batalionami ochotniczymi, od początku swoich działań wchodziły jednak w skład struktur MON, a więc nie były klasycznymi IAG-ami. W listopadzie 2014 roku te dwa bataliony, wraz z innym batalionem obrony terytorialnej utworzonym w obwodzie kirowohradzkim, zostały połączone w jedną jednostkę¹³⁶. Kilkakrotnie otrzymały one wsparcie materialne od partii Tymoszenko¹³⁷.

Radykal'na Partii Oleha Liashka (Radykalna Partia Oleha Laszko)

Ekstrawagancki nacjonalista i populistą Ołeh Laszko przez cały 2014 r. odgrywał szczególną rolę w ruchu zbrojnych ochotników. Był to doświadczony ukraiński polityk, który najbardziej demonstracyjnie związał się z powstającymi IAG-ami. Przedstawiając się jako „kandydat ludowy”, Laszko latem 2014 r. starał się stworzyć publiczne wrażenie, że sam jest frontowym bojownikiem o niepodległość Ukrainy. Wkrótce jednak okazało się, że nagrania pokazujące jego udział w walce i przesłuchiwanie jeńców wojennych były zainscenizowane¹³⁸. Przestał wtedy twierdzić, że osobiście uczestniczył w wojnie. Mimo to jego partia zdobyła 7,4% głosów w wyborach parlamentarnych w październiku 2014 r. i 6,7% wszystkich głosów na Ukrainie w wyborach samorządowych w 2015 r., dzieląc piąty wynik ze Swobodą¹³⁹.

Latem 2014 roku Laszko ściśle współpracował z dopiero co utworzonym i wciąż stosunkowo niewielkim batalionem Azowskim. Witryna Azowskiego Korpusu Obywatelskiego utrzymuje nawet, że Laszko był jednym z twórców batalionu¹⁴⁰. W artykule na stronie batalionu Azowskiego słynna prawicowa dziennikarka Olena Biłozerska doceniła rolę Laszki i stwierdziła:

„Patriota Ukrainy i Zgromadzenie Społeczno-Narodowe są kręgosłupem Azowa, ale nie wszyscy bojownicy batalionów są nacjonalistami. Umiarkowani [w batalionie] nie mają problemów z ludźmi, którzy mają tatuaże z runami lub napisami typu „[Jestem] 100% rasistą”. A jeśli ktoś ma takie problemy, to tego nie przyzna, skoro w Azowie, w dużej mierze dzięki Ołehowi Laszko, można walczyć. Nie wszystkie jednostki mają tyle szczęścia”¹⁴¹.

¹³⁶ M. Zhyrokhov, *Kirovohrads'kyi batal'ion "Rukh oporu"*, CHELine, 20 December 2016, <http://cheline.com.ua/news/mens-club/kirovogradskij-bataljon-ruh-oporu-47885> (accessed: 13 February 2018).

¹³⁷ *Batal'ion "Bat'kivshchyna" otrymav cherhovu partiuiu dopomohy*, Iuliia Tymoshenko, <https://www.tymoshenko.ua/ruh-oporu/bataljon-batkivshhyna-otrymav-chergovu-partiyu-dopomogy/> (accessed: 13 February 2018).

¹³⁸ *Podvyhy Liashka v zoni ATO vyavilyisya dobre zrezhysovanoi videopostanovkoiu*, TSN, 24 October 2014, <https://tsn.ua/vybory-v-rady2014/podvigi-lyashka-v-zoni-ato-viyavilisya-dobre-zrezhisovanoyu-videopostanovkoyu-384754.html> (accessed: 13 February 2018).

¹³⁹ *Na mistsevykh vyborakh pokrashchyly rezul'tat til'ky krytyky vlady*, “Ukrains'ka Pravda”, 9 November 2015, <http://www.pravda.com.ua/news/2015/11/9/7088039/> (accessed: 9 February 2018). The KIIS and DI polls of December 2017 differ in their assessment of the Radical Party's support: 6.0%, according to DI, and 10.2%, according to KIIS; as compared to 7.44% won in the 2014 general elections. “Hromads'ka dumka”; “Reitynh pidtrymky partii”.

¹⁴⁰ *Polk "Azov" – polk patrol'noi sluzhby militsii osoblyvoho przyznachennia...*, *Tsyvil'nyi korpus "Azov"*, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:F6aZOPtn--gJ:www.volunteer.org.ua/about/azov/+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=ua> (accessed: 30 October 2018)

¹⁴¹ *Tsyvil'nyi korpus "Azov"*, <http://www.volunteer.org.ua/about/> (accessed: 9 February 2018).

Laszko miał również pomagać w tworzeniu batalionu Ukraina, który później został przemianowany na Szachtarśk¹⁴². Jednakże, już przed wyborami parlamentarnymi w październiku 2014 roku Laszko wydawał się tracić zainteresowanie dla Azowa, lub też jego poparcie, natomiast Szachtarśk został rozwiązany we wrześniu 2014 roku¹⁴³. Mimo to Partia Radykalna intensywnie wykorzystywała przedstawicieli różnych IAG-ów w swoim publicznym pozycjonowaniu przed wyborami parlamentarnymi w październiku 2014 r., a także włączyła kilku dalszych aktywistów w taki czy inny sposób związanych z ruchem zbrojnych ochotników.

Na liście Partii Radykalnej na proporcjonalną część wyborów parlamentarnych w 2014 roku znaleźli się m.in.¹⁴⁴:

- Serhij Melniczuk, były dowódca batalionu Aidar, na pozycji 3,
- Artem Vitko, dowódca batalionu Ługańsk-1, na pozycji 7,
- Ihor Mosijczuk, były działacz SNA-PU i pierwszy sekretarz prasowy Azowa, na pozycji 9¹⁴⁵,
- Andrij Artemenko, związany z Prawym Sektorem, na pozycji nr 13,
- Oksana Korczyńska, żona Dmytra Korczyńskiego, szefa ultranacjonalistycznej Partii *Bratstvo* (Partii Bractwo) i Batalionu Św. Marii¹⁴⁶, na pozycji 19,
- Dmytro Linko, powiązany z Bractwem i Batalionem Św. Marii a wcześniej z batalionami Azowskim i Szachtarśk, na pozycji 20,
- Ihor Kryworuczko, weteran SNA-PU i dowódca kompanii „Azow”, na pozycji 23¹⁴⁷.

Najwybitniejszy przedstawiciel IAG na liście Partii Radykalnej, Melniczuk opuścił później partię po publicznym konflikcie z Laszką. 8 grudnia 2016 roku Julija Tolopa, była bojowniczka Aidar, która uciekła na Ukrainę z Rosji, zaatakowała Laszkę w gmachu ukraińskiego parlamentu i wylała na niego sok pomidorowy. Tolopa wcześniej kilkakrotnie prosiła Laszkę i Mosiczuka o

¹⁴² A. Filonenko, R. Onishchenko, *Komandiry batal'iona 'Shakhtersk': 95% militsii nuzhno uvolit'. Eto vragi, "Obozrevatel"*, 18 July 2014, <https://www.obozrevatel.com/interview/85209-komandiryi-batalona-shahtersk-95-militsii-nuzhno-uvolit--eto-vragi.htm> (accessed: 13 February 2018).

¹⁴³ Iu. Vasylenko, *Liashko zalyshyvsia bez batal'ioniv*, "Delovaia Stolitsa", 12 September 2014, <http://www.dsnews.ua/politics/lyashko-zalishivsyia-bez-batalyoniv-12092014143500> (accessed: 13 February 2018).

¹⁴⁴ R. Chernyshev, *Liudi i vily. Analiz predvybornogo spiska partii Olega Liashko*, „Liga. Novosti”, 26 September 2014, http://news.liga.net/articles/politics/3416556-lyudi_i_vily_analiz_predvybornogo_spiska_partii_olega_lyashko.htm (accessed: 13 February 2018).

¹⁴⁵ Hladka et al., *Dobrobaty*, 360–361. Mosiichuk either left voluntarily or was kicked out of Azov in the summer of 2014. Interview with Roman Zvarych, Kyiv, 16 January 2018. Mosiichuk was later accused of corruption and had his parliamentary immunity removed, although the court later ruled that this decision was illegal. *Deputat Rady Mosiichuk hotovyi do povtornoï protsedury zniattia nedotorkannosti*, "Radio Svoboda", 9 June 2016, <http://www.radiosvoboda.org/a/news/27788708.html> (accessed: 13 February 2018).

¹⁴⁶ M. Mamon, *The Cross and the Sword: The Making of a Christian Taliban in Ukraine*, "The Intercept", 18 March 2015, <https://theintercept.com/2015/03/18/ukraine-part-3/> (accessed: 13 February 2018).

¹⁴⁷ Kryvoruchko did not, however, become an MP, but a parliamentary assistant to Lin'ko. Boris Gonta, *Zhyznennyi put' Igoria Krivoruchko: cherez ternii k Liashko*, "Bukvy", 1 October 2015, <https://bykvu.com/mysli/9746-zhiznennyi-put-igorya-krivoruchko-cherez-ternii-k-lyashko> (accessed: 13 February 2018).

pomoc w uzyskaniu obywatelstwa ukraińskiego, nie udało jej się go jednak otrzymać. W odpowiedzi na atak Tolopy, Laszko oskarżył Melniczuka o zorganizowanie tej prowokacji¹⁴⁸.

Laszko twierdził, że pod presją finansową ze strony oligarchy i byłego szefa administracji prezydenta Janukowycza Serhija Lowoczkiń musiał włączyć Melniczuka na listę kandydatów partii w 2014 roku. Laszko twierdził również, że zbrojni ochotnicy lojalni wobec Melniczuka pełnili funkcję strażników prywatnej własności Lowoczkiń. Poinformował on, że Melniczuk musiał zostać wydany z partii z powodu wcześniejszej akcji protestacyjnej, kiedy wraz z innymi bojownikami Aidaru próbował podpalić Ministerstwo Obrony. Melniczuk odpowiedział, że Aidar musiał to zrobić, aby przypomnieć rządowi, dzięki komu uzyskali władzę i oskarżył Laszkę o korupcję polityczną¹⁴⁹.

Ob'ednannia "Samopomich" (Stowarzyszenie "Samopomoc")

Partia ta wyrosła z ruchu Euromajdanu obiecywała podczas kampanii wyborczej 2014 r., że stworzy rząd technokratyczny¹⁵⁰. Zdobyła ona 11% głosów w wyborach w październiku 2014 r., przyciągając w szczególności głosy klasy średniej¹⁵¹. W wyborach samorządowych w październiku 2015 r. partia zdobyła 6,3% głosów i zajęła siódme miejsce, z poparciem skoncentrowanym głównie na zachodniej Ukrainie¹⁵². Będąc blisko związaną z wieloma działaczami, którzy służyli podczas ATO, Samopomoc, w przeciwieństwie do bliskiej ideologicznie Partii Radykalnej czy Batkiwsczyny, nie założyła ani nie współtworzyła żadnych IAG-ów oficjalnie powiązanych z partią. Charkowski oddział partii udzielił jedynie częściowego wsparcia materialnego ochotniczemu batalionowi policji Charków-1, który uczestniczył w ATO¹⁵³.

W połowie 2014 roku Samopomoc zaczęła też rozwijać specjalne partnerstwo z batalionem „Donbas”. Wyrażało się to przede wszystkim faktem, że część przedstawicieli „Donbasu” znalazła się na liście Samopomocy i była bezpośrednimi kandydatami w wyborach parlamentarnych 2014 roku. Wśród nich był dowódca „Donbasu” Semen Semenchenko (prawdziwe nazwisko:

¹⁴⁸ *Liashko v Rade oblila sokom rossiianka – eks-boets batal'iona 'Aidar'*, 112.ua, 8 December 2016, <http://112.ua/politika/lyashko-v-rade-oblila-sokom-rossiyanka-boec-batalona-aydar-357995.html> (accessed: 13 February 2018). Further on Tolopa: Halya Coynash, *Russian who defended Ukraine in Donbas driven out to face imprisonment in Russia*, Human Rights in Ukraine, 5 December 2017, khpg.org/en/index.php?id=1512422913 (accessed: 13 February 2018).

¹⁴⁹ *Oleh Liashko: Vpershe vyznau – pered vyboramy my domovylys' iz Liovochkinym. Inshoho vykhodu prosto ne bulo*, “Glavcom”, 9 September 2016, <http://glavcom.ua/interviews/oleg-lyashko-vpershe-viznayu-pered-viborami-mi-domovilis-z-lovochkinim-inshogo-vihodu-prosto-ne-bulo-371621.html> (accessed: 13 February 2018); *Melnichuk z 'Aidaru': u mene e ambitsii het'mana Ukrainy*, BBC Ukraina, 7 February 2015, http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/02/150205_melnichuk_ie_sx (accessed: 13 February 2018).

¹⁵⁰ *Uriad tekhnokrativ – meta partii*, 24 Kanal, 29 October 2014, http://24tv.ua/uryad_tekhnokrativ__meta_partii__samopomich_n503152 (accessed: 13 February 2018).

¹⁵¹ B. Butkevych, *Chomu Samopomich vtrachaie pozytsii*, “Tyzhden”, 30 June 2016, <http://tyzhden.ua/Politics/168506> (accessed: 13 February 2018).

¹⁵² *Na mistsevykh vyborakh pokrashchyly rezul'tat til'ky krytyky vlady*, “Ukrains'ka Pravda”, 9 November 2015, <http://www.pravda.com.ua/news/2015/11/9/7088039/> (accessed: 9 February 2018). According to KIIS and DI, the party's rating, as of December 2017, was at 7.0–7.4%.

¹⁵³ *Batal'ionu 'Kharkiv-1' vid 'Samopomochi'*, Samopomich Kharkiv, 19 December 2014, <http://kharkiv.samopomich.ua/news/bataljonu-harkiv-1-vid-samopomochi/> (accessed: 13 February 2018).

Konstantyn Hryszyn) jako numer dwa i Pavlo Kiszkar, szef „grupy wojny informacyjnej” batalionu jako numer jedenasty na liście partyjnej¹⁵⁴. Semenchenko poinformował, że „zarówno [kontakt z] Samopomocą, jak i decyzja o kandydowaniu pojawiły się na dwa miesiące przed wyborami”¹⁵⁵.

Nie mając – w przeciwieństwie do Azowa czy DUK – ultranacjonalistycznego tła, „Donbas” już w 2014 r. był jednym z bardziej radykalnych i zaangażowanych politycznie IAG-ów. Na przykład 3 listopada 2014 r. bojownik batalionu „Donbas” zadeklarował na antenie, że jeśli Ukraina odda „choćby kilometr” swoich ziem na rzecz DNR/LNR, Poroszenko zostanie obalony¹⁵⁶. Sam Semenchenko jest być może najbardziej prominentnym z nowych polityków Ukrainy wywodzących się z IAG-ów. Służył kiedyś w sowieckiej flocie czarnomorskiej w Sewastopolu¹⁵⁷. Według Witalija Atanasowa:

„Semenchenko jest oskarżany o podejmowanie ryzykownych decyzji na froncie, nielegalne przyjęcie stopnia wojskowego i próbę ukrycia swojej przeszłości [...]. Ponadto [w 2015 r.] pojawiły się nagrania wideo przedstawiające Semenczenkę w budynku donieckiej władzy obwodowej podczas jego okupacji w marcu 2014 r.”¹⁵⁸.

Jednak pod koniec kwietnia 2014 roku Semenchenko odniósł sukces w postaci zebrania swojego batalionu ochotników Donbasu za pomocą prostego ogłoszenia na Facebooku, które rzekomo zgromadziło około 600 potencjalnych bojowników w dniu 25 kwietnia 2014 roku¹⁵⁹. Osiedlił się w Dniepropietrowsku, gdzie swoją bazę założył batalion Donbas.

Jako wytrawny już polityk, Semenchenko później był zamieszany w krępujący epizod w historii młodej partii w Krzywym Rogu. Popularny lokalny działacz Samopomocy, Jurij Myloboh, o (mały) włos przegrał z Jurijem Vilkulem, ojcem prominentnego polityka Bloku Opozycyjnego i dobrym znajomym najbogatszego oligarchy Ukrainy Rinata Achmetowa, w drugiej turze wyborów burmistrza Krzywego Rogu w listopadzie 2015 roku. Partii udało się przeforsować parlamentarną decyzję w sprawie powtórki wyborów w 2016 roku. Jednak zamiast Myloboha partia nominowała teraz Semenczenkę, który w przewidywalny sposób przegrał. Doprowadziło to do – być może bezpodstawnych – oskarżeń o *dogovorniak* (sfalszowane wybory) między *Samopomocą* a Blokiem Opozycyjnym¹⁶⁰.

¹⁵⁴ *Partiia Sadovogo utverdila spisok kandidatov na vybory v Radu*, „Liga.Novosti, 12 September 2014, http://news.liga.net/news/politics/3267517-partiya_sadovogo_utverdila_spisok_kandidatov_na_vybory_v_radu.htm (accessed: 13 February 2018).

¹⁵⁵ *Semen Semenchenko: „Ia dlia 90% rodstvennikov – predatel’, eto stalo prichinoi smeny familii”*, 112.ua, 12 May 2016, <https://112.ua/interview/ya-dlya-90-rodstvennikov--predatel-eto-stalo-odnoy-iz-prichin-smeny-familii-310896.html> (accessed: 13 February 2018).

¹⁵⁶ *Batal'on 'Donbass' vydvinul ul'timatum Poroshenko*, „Press Post”, 3 November 2014, <http://press-post.net/batalon-donbass-vydvinul-ultimatum-poroshenko> (accessed: 13 February 2018).

¹⁵⁷ Interview with Semen Semenchenko, Kyiv, 19 January 2018.

¹⁵⁸ V. Atanasov, *Kryvyi Rih needs an alternative*, Open Democracy, 23 February 2016, www.opendemocracy.net/od-russia/vitalii-atanasov/kryvyi-rih-needs-alternative (accessed: 13 July 2018).

¹⁵⁹ Interview with Semen Semenchenko, Kyiv, 19 January 2018.

¹⁶⁰ *Partiia Sadovogo utverdila spisok kandidatov na vybory v Radu*, „Liga. Novosti”, 12 September 2014, http://news.liga.net/news/politics/3267517-partiya_sadovogo_utverdila_spisok_kandidatov_na_vybory_v_radu.htm (accessed: 13 February 2018). The problem though may also have been Myloboh himself who, for unknown reasons,

18 stycznia 2016 r. członkowie Donbasu zebrali się w pobliżu administracji prezydenckiej, żądając zbadania okoliczności przegranej bitwy w Iłowajsku i postawienia winnych klęski w stan oskarżenia¹⁶¹. 3 maja 2016 r. Semenchenko koordynował w Kijowie powszechny protest przeciwko rozwiązaniu niesławnego batalionu Tornado, oskarżonego o grasowanie. Tego dnia odbyła się rozprawa sądowa dotycząca ośmiu przedstawicieli Tornado, którzy zostali zatrzymani pod zarzutem popełnienia przestępstw z użyciem przemocy, w tym tortur¹⁶². Wydarzenia takie jak te były wczesnymi oznakami większego problemu. W 2017 roku Semenchenko wraz z Ehorem Sobolievem koordynował nieusankcjonowaną blokadę gospodarczą okupowanych terytoriów Donbasu jak również obóz protestacyjny przeciwko Poroszenko pod parlamentem¹⁶³.

Działania Semenczenki były oznaką pogłębiającego się podziału między, z jednej strony, reżimem postmajdanowym a, z drugiej, ruchem ochotników, w tym niektórymi pozostałymi IAG-ami i jednostkami ochotniczymi, które zostały włączone do regularnych sił zbrojnych ale zachowały swoją tożsamość. Na początku porewolucyjny reżim polityczny i IAG-i były w dużej mierze zjednoczoną siłą. Na przykład 4 lipca 2014 r., kiedy Poroszenko wygłaszał przemówienie w parlamencie, budynku pilnował batalion „Donbas”. Dowódca powstających wówczas IAG-ów, Semenchenko wyjaśnił, że „otrzymano informację o możliwych atakach terrorystycznych, [i tym samym] czasowo wstrzymano wysyłanie niektórych kompanii [batalionu] na Wschód [w celu zapewnienia ochrony w Kijowie – KF/AU]”¹⁶⁴. Natomiast we wrześniu 2017 roku weterani batalionu Semenchenki - „Donbas-u” - chronili rywala Poroszenki, Micheila Saakaszwilego, gdy ten, mimo że nie był do tego uprawniony, wjechał na Ukrainę¹⁶⁵.

Blok Petra Poroshenka “Solidarnist” (Blok Petra Poroszenki “Solidarność”BPP)

Na liście partii BPP prezydenta Poroszenki na proporcjonalną część wyborów w październiku 2014 r. nie było przedstawicieli IAG-ów, ani nawet innych niedawnych kombatanów. Blok Poroszenki był więc jedną z zaledwie dwóch głównych partii parlamentarnych (drugą był Blok Opozycyjny), które nie miały na swojej liście służących z wyróżnieniem lub

decided not to run in the repeat elections where he had to then be replaced and the choice fell on Semenchenko. There may simply have been no fully adequate *Samopomich* alternative to Mylobloh available.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² *Sprava Tornado: Shcho slid znaty pro novyi skandal*, “Korrespondent.net”, 3 August 2016, <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3726408-sprava-tornado-scho-slid-znaty-pro-novyi-skandal> (accessed: 13 February 2018).

¹⁶³ D. Vovnianko, ‘*Siomki*’ vid ‘*Samopomochi*’, Tverezo.info, 10 September 2017, <http://tverezo.info/post/22815> (accessed: 13 February 2018); *Saakashvili i Semenchenko ne zbyraiut’sia pryypyniaty aktsiiu protestu*, “Ukrains’ka Pravda”, 19 October 2017, <http://www.pravda.com.ua/news/2017/10/19/7159017/> (accessed: 13 February 2018).

¹⁶⁴ *Poroshenko pryishov u VR pid okhoronoiu batal’ionu ‘Donbas’*, “Ekspres”, 4 July 2014, <http://expres.ua/digest/2014/07/04/108900-poroshenko-pryishov-vr-pid-okhoronoyu-batalyonu-donbas> (accessed: 13 February 2018).

¹⁶⁵ *Semenchenko pro povernennia Saakashvili: U L’vovi my ochikuvaly sprob zahostrennia sytuatsii*, ZIK, 22 September 2017, http://zik.ua/news/2017/09/22/semenchenko_pro_povernennya_saakashvili_u_lvovi_my_ochikuvaly_sprob_1172895 (accessed: 13 February 2018).

zdemobilizowanych kandydatów¹⁶⁶. Być może miało to związek z zamiarem Poroszenki, by zdefiniować swój Blok jako partię typu „catch-all” (partia typu „parasol”, pod którą zbierają się osoby i grupy o różnych poglądach – przypis tłum.). Celem niewyróżniania uczestników ATO była być może chęć uniknięcia kontrowersji dotyczących historii wojennej bojowników i nie zrażania rusofilskich wyborców na wschodzie i południu Ukrainy. Ponadto, jak wskazano powyżej, niektóre z najbardziej prominentnych batalionów ochotniczych mają powiązania z niepopularnym oligarchą Kołomojskim. Być może Poroszenko już w 2014 roku widział swojego ówczesnego sojusznika Kołomojskiego jako potencjalnego rywala o wpływy polityczne na Ukrainie.

W tym samym czasie kilku członków zbrojnego i związanego z ATO ruchu ochotników cywilnych zostało wybranych, z pomocą Bloku Poroszenki, do SMD. Tym samym Oleh Petrenko - były kibic klubu piłkarskiego i tymczasowy działacz Prawego Sektora wiosną 2014 roku - został wybrany w SMD w swoim rodzinnym obwodzie czerkaskim¹⁶⁷. Podczas Euromajdanu brał udział w walkach ulicznych. W czerwcu 2014 Petrenko wstąpił do Azowskiego Korpusu Obywatelskiego, a następnie zbliżył się do Biłetńskiego. Mimo to uzyskał poparcie partii BPP „Solidarność” i został członkiem frakcji parlamentarnej Bloku Poroszenki, zachowując przy tym związek z Pułkiem Azow i wstępując do Korpusu Narodowego¹⁶⁸.

Syn Poroszenki, Oleksi twierdził, że walczył w ATO jako ochotnik, chociaż dla celów bezpieczeństwa pod pseudonimem i został wybrany w okręgu jednomandatowym¹⁶⁹. Andrij Denysenko, twórca batalionu „Dnipro-1”¹⁷⁰ został również oficjalnie wybrany na posła BPP w obwodzie dnepropietrowskim. Później dołączył do grupy UkrOP w parlamencie, ale opuścił tę frakcję również w 2016 roku¹⁷¹. Ołeksandr Tretiakov, jeden z najbardziej wpływowych posłów frakcji BPP twierdzi, że w 2014 roku udzielał wsparcia Azowowi, Prawemu Sektorowi i trzem jednostkom terytorialnym¹⁷².

Mimo oskarżeń o „niszczenie” ruchu ochotniczego na Ukrainie¹⁷³, Poroszenko wielokrotnie demonstracyjnie wspierał i osłaniał bataliony ochotnicze. Na przykład w drugą

¹⁶⁶ P. Shuklinov, *Assorti ot Poroshenko: kto est' kto v spiske prezidentskogo bloka*, „Liga. Novosti”, 23 October 2014, http://news.liga.net/articles/politics/3740506-komanda_poroshenko_kto_est_kto_v_spiske_prezidentskogo_bloka.htm (accessed: 13 February 2018).

¹⁶⁷ Interview with Oleh Petrenko, Kyiv, 17 January 2018.

¹⁶⁸ Interview with Oleh Petrenko, Kyiv, 17 January 2018.

¹⁶⁹ *Syn Poroshenko rasskazal, kak voeval na Donbasse pod chuzhoi familiei*, „S'ohodni”, 29 November 2014, <http://www.segodnya.ua/politics/society/syn-poroshenko-rasskazal-kak-voeval-na-donbasse-pod-chuzhoy-familiey-573186.html> (accessed: 13 February 2018).

¹⁷⁰ *Biitsi „Sichi” vykorystovuiut' tabel'nu zbroyu batal'ionu „Dnipro-1” – Denysenko*, „Dzerkalo Tyzhnia”, 23 March 2015, http://dt.ua/UKRAINE/biyci-sichi-vikorisovuyut-tabelnu-zbroyu-batalonu-dnipro-1-denisenko-167672_.html (accessed: 13 February 2018).

¹⁷¹ *Denysenko zaiavyv, shcho ide z „Ukropu” cherez pozytsiiu shchodo Novyns'koho*, „Ukrains'ka Pravda”, 8 December 2016, <http://www.pravda.com.ua/news/2016/12/8/7129246/> (accessed: 13 February 2018).

¹⁷² O. Tretiakov, *Pry Iushchenkovi buv bezlad, za Ianukovycha – svavillia. S'ohodni treba rozbudovuvaty krainu, pryvodyty ii v poriadok*, „Gazeta.ua”, 26 November 2014, http://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_pri-uschenkovi-buv-bezlad-za-anukovicha-svavillya-sogodni-treba-rozbudovuvati-krayinu-privoditi-yiyi-v-poryadok/585362 (accessed: 13 February 2018).

¹⁷³ *Dobrovol'chi rukh Poroshenko abo dyskredytuie, abo znyshchyt*, - Parasiuk, „Informator”, 7 July 2016, <https://informator.news/arhiv2016/?p=227959> (accessed: 13 February 2018); S. Ruzhyns'kyi, *Navishcho Petro*

rocznicę utworzenia Gwardii Narodowej w MSW w 2016 roku Poroszenko wyraźnie pochwalił pierwszą jednostkę ochotniczą sformowaną w 2014 roku na Ukrainie – batalion Kulczycki¹⁷⁴. Podczas niektórych skandali związanych z IAG-ami Poroszenko interweniował na rzecz jednostek ochotniczych, m.in. powstrzymał rychle rozwiązanie batalionu Aidar w czerwcu 2014 roku¹⁷⁵. W innych sytuacjach, na przykład gdy batalion Tornado został oskarżony o brutalne przestępstwa, zachował milczenie.

Niemniej jednak, jakieś dwa lata po zwycięstwie Euromajdanu, jeśli nie wcześniej, stosunki między prezydentem a ochotnikami stawały się coraz bardziej napięte. Na przykład 20 maja 2016 r. Poroszenko oskarżył bojowników batalionu Azow, którzy podczas marszu w Kijowie palili opony i odpalali petardy, że stworzyli „obraz [korzystny] dla rosyjskiej telewizji”. Protest weteranów Azowa skierowany był przeciwko ewentualnym wyborom w Donbasie po tym, jak Poroszenko zadeklarował przestrzeganie Porozumień Mińskich, które nakazują takie wybory¹⁷⁶. Od tego czasu wiele jednostek ochotniczych i ich organizacji kombatanckich zwróciło się przeciwko Poroszenko.

Narodnyi Front (Front Ludowy)

7 kwietnia 2014 r. Ołeksandr Turczynow, jako ówczesny pełniący obowiązki prezydenta Ukrainy rozpoczął ATO, wypowiadając quasi-wojnę prorosyjskim separatystom, którzy w tym czasie zajmowali budynki administracyjne na terenie wschodniej Ukrainy¹⁷⁷. W kolejnych miesiącach Turczynow wielokrotnie wypowiadał się z uznaniem o batalionach ochotniczych¹⁷⁸. Była to zapowiedź przyszłego szczególnie ścisłego związku między nową partią Turczynowa, Frontem Ludowym a siłami zbrojnymi Ukrainy – w szczególności powstającymi IAG-ami.

Choć Front Ludowy stał się funkcjonującą organizacją dopiero we wrześniu 2014 roku, czyli na niecałe dwa miesiące przed wyborami parlamentarnymi 25 października 2014 roku¹⁷⁹, wygrał proporcjonalną część tych wyborów z wynikiem 22,2%. Front Ludowy nawet nie

Poroshenko znyshchuie dobrovol'chi batal'iony?, “iPress.ua”, 21 August 2014, http://ipress.ua/articles/navishcho_petro_poroshenko_znyshchuie_dobrovolchi_bataliony_81076.html (accessed: 13 February 2018).

¹⁷⁴ *Poroshenko pro batal'ion Kul'chyts'koho: My shanuємо kozhnoho z zhyvykh heroiv i pam'iatuємо tykh, khto ne povernusya*, 112.ua, 16 March 2016, <http://ua.112.ua/suspilstvo/poroshenko-pro-batalion-kulchytskoho-my-shanuємо-kozhnoho-z-zhyvykh-heroiv-i-pam'iatuємо-tykh-khto-ne-povernusya-298497.html> (accessed: 13 February 2018).

¹⁷⁵ *Batal'ion “Aidar” isnuvatyme i prodovzhyt' vykonannia svoikh zavdan'*, “S'iohodni”, 24 June 2014, <http://ukr.segodnya.ua/regions/donetsk/batalon-aydar-budet-sushchestvovat-i-prodolzhit-vypolnenie-svoih-zadach-531197.html> (accessed: 13 February 2018).

¹⁷⁶ *Poroshenko otvetil na aktsii “Azova”*, “Korrespondent.net”, 20 May 2016, <http://korrespondent.net/ukraine/3685533-poroshenko-otvetyl-na-aktsyy-azova> (accessed: 13 February 2018).

¹⁷⁷ *Iaku rol' zihraly dobrovol'tsi v ATO I chy ie maibutnie u batal'ioniv*, “Ukr.Media”, 3 April 2015, <https://ukr.media/ukrain/231997/> (accessed: 13 February 2018).

¹⁷⁸ *“Dobrovol'chi batal'iony zaklaly ideolohiiu rozvytku syl'noi patriotychnoi nezalezhnoi krainy”*, - *Turchynov na prezentatsii knyhy “Dobrobaty”*. *FOTOREportazh*, “Censor.net.ua”, 28 January 2017, http://ua.censor.net.ua/photo_news/425325/dobrovolchi_bataliony_zaklaly_ideologiyu_rozvytku_syl'noyi_patriotychnoyi_nezalezhnoyi_krainy_turchynov (accessed: 13 February 2018).

¹⁷⁹ In late 2017, the popular support for the Front stood at 1.6–1.8%. See “Hromads'ka dumka, hruden'-2017”; “Reitynh pidtrymky partii i politychnykh lideriv”.

wystartował w wyborach samorządowych w 2015 roku, ponieważ jego poparcie do tego czasu spadło. Ponieważ lider partii Jaceniuk był premierem Ukrainy w latach głębokiego kryzysu 2014–2016, wyborcy ewidentnie postrzegali partię jako odpowiedzialną za załamanie społeczno-gospodarcze tamtego czasu.

Zwycięstwo wyborcze Frontu Ludowego w październiku 2014 roku było zaskakujące, biorąc pod uwagę, że jego powstanie było nieco przypadkowe. Partia działała tylko dlatego, że jej liderzy Turczynow i, w tamtym czasie, premier Arsenij Jaceniuk latem 2014 roku nie byli w stanie uzgodnić ze swoimi ówczesnymi sojusznikami, Julią Tymoszenko i Petrem Poroszenko, stanowiska ich oraz ich współpracowników w sprawie list wyborczych „Ojczyzny” Tymoszenki i BPP na zbliżające się wybory parlamentarne. W następstwie tego Turczynow i Jaceniuk założyli nową partię o demonstracyjnie militarystycznym, ale nie ultranacjonalistycznym wizerunku, skoncentrowaną na kwestiach obrony narodowej i bezpieczeństwa państwa. Nowa partia szybko wykroiła sobie własną niszę polityczną. Jednym z następstw tej kampanii było ustanowienie ścisłych powiązań z siłami zbrojnymi, a zwłaszcza z niedawno powstałymi IAG-ami¹⁸⁰.

Szereg prominentnych uczestników ATO i postaci związanych z ruchem zbrojnych ochotników znalazło się na wysokich pozycjach na liście partyjnej Frontu Ludowego w proporcjonalnej części wyborów. Inni członkowie IAG-ów zostali wybrani z pomocą Frontu Ludowego w okręgach jednomandatowych. Najwybitniejsi kandydaci na liście spośród 25 najlepszych miejsc partii to:

- Andrij Parubij, były szef Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony, na pozycji 4,
- Andrij Teteruk, dowódca batalionu „Myrotvorets” (Rozjemca), na pozycji 5,
- Arsen Awakow, Minister Spraw Wewnętrznych, na pozycji 6,
- Jurij Bereza, dowódca batalionu „Dnipro-1”, na 10 pozycji,
- Anton Heraszczenko, „koordynator batalionów ochotniczych”¹⁸¹ MSW, na pozycji 21¹⁸².

Andrij Parubij, szef Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony przez krótki okres w 2014 roku, a następnie przewodniczący ukraińskiego parlamentu od kwietnia 2016 roku, należy do najbardziej prominentnych polityków powiązanych z IAG-ami. Parubij był dowódcą *Samooborony* Euromajdanu (Samoobrony), czyli licznych tzw. *Sotni* (Setek), które chroniły

¹⁸⁰ R. Chernyshev, *Pod prikryciem kombatov: Narodnyi front opredelilsia so spiskom*, „Liga. Novosti”, 14 September 2014, news.liga.net/politics/articles/pod_prikrytiem_kombatov_narodnyy_front_opredelilsya_so_spiskom (accessed: 13 February 2018).

¹⁸¹ *Pozdnii start: Analiz predvybornogo spiska Narodnogo fronta*, „Liga. Novosti”, 29 September 2014, http://news.liga.net/articles/politics/3429844-kokteyl_sezona_analiz_predvybornogo_spiska_narodnogo_fronta.htm (accessed: 13 February 2018).

¹⁸² The MP Kostiantyn Mateichenko, elected on the Popular Front list's number 26 to the Verkhovna Rada in 2014, was commander of the “Artemovs'k” battalion. Interview of Andreas Heinemann-Grüder with Viktor Chavalan, Kyiv, 13 January 2017.

protestujących. W ten sposób był obecny u początków tych IAG-ów, które powstały z *Samoborońskich* Setek i osobiście znał wielu dowódców IAG-ów.

Na początku lat 90. Parubij był jednym z twórców wspomnianej wyżej Społeczno-Narodowej Partii Ukrainy (SNPU), poprzedniczki Swobody¹⁸³. Parubij jednak oddalił się od Swobody na początku 2005 roku i zamiast tego dołączył do umiarkowanej nacjonalistycznej partii „*Nasha Ukraina*” (Nasza Ukraina) Wiktora Juszczenki¹⁸⁴. W czasie pomarańczowej rewolucji 2004r. był komendantem Domu Ukraińskiego – jednej z kluczowych lokalizacji kontrolowanego przez protestujących centrum Kijowa.

W kontekście swoich doświadczeń z Pomarańczową Rewolucją Parubij został pod koniec 2013 roku komendantem obozu protestacyjnego i zaczął pełnić „jedną z kluczowych funkcji w strukturze organizacyjnej Euromajdanu”¹⁸⁵. Po zwycięstwie protestujących znalazł się wśród polityków, którzy zainicjowali włączenie jednostek samoobrony Euromajdanu do powstającej struktury Gwardii Narodowej jako jednostek ochotniczych¹⁸⁶. Wiosną 2014 roku Parubij nakazał jednostkom samoobrony Euromajdanu zajęcie budynków władz lokalnych na północy obwodu ługańskiego, aby nie dostały się one w ręce separatystów¹⁸⁷.

Jako minister spraw wewnętrznych od końca lutego 2014 r. Awakow odegrał również kluczową rolę w tworzeniu batalionów ochotniczych, a później zdołał nakłonić kilka z nich do połączenia się z Gwardią Narodową. Heraszczenko, doradca Awakowa był ściśle zaangażowany w komunikację między Ministerstwem Spraw Wewnętrznych a powstającymi IAG-ami. Popierał m.in. powstanie i działalność niesławnego batalionu „Szachtarśk”, jak twierdzi Andrij Filonenko, jego dowódca¹⁸⁸. Heraszczenko wyjaśnił, że zanim separatystyczni bojownicy zaczęli używać ciężkiej broni, zadaniem nowych batalionów ochotniczych było jedynie „zaprowadzić porządek” w osiedlach „wyzwolonych od terrorystów”. Często działali „zamiast [policji], która była skorumpowana lub przeszła na stronę wroga”¹⁸⁹. Uważa też, że po zakończeniu ATO należy zaprosić ochotników do pracy w policji¹⁹⁰. Nie zważając, że de facto opowiadał się on za nierzadko pozaprawnymi działaniami Kołomojskiego „i jego zespołu” w obwodzie dniepropietrowskim:

„Wiele stosowanych przez nich metod było niezgodnych z prawem. To prawda. (...) Mówią, że w Dniepropietrowsku nie było szturmów na obwodową administrację państwową,

¹⁸³ Komendant Rady: *khto takyi Andrii Parubii?*, BBC Ukraine, 14 April 2016, https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/04/160414_parubiy_profile_upd_ms_sx (accessed: 29 August 2018).

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Avakov prezentuvav knyhu ta rozpoviv, *iak z Parubiiem I Turchynovym orhanizovuvaty debaty*, „Depo.ua”, 27 January 2017, <https://dn.depo.ua/ukr/dn/2016/04/avakov-prezentuvav-knygu-ta-rozpoviv-yak-z-parubiyem-i-turchynovym-organizovuvati-dobrohati-20170127508785> (accessed: 29 August 2018).

¹⁸⁷ Komendant Rady: *khto takyi Andrii Parubii?*, BBC Ukraine, 14 April 2016, https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/04/160414_parubiy_profile_upd_ms_sx (accessed: 29 August 2018).

¹⁸⁸ O. Karpiak, *Chy stanut' dobrovol'chi batal'iony iadrom novoi armii*, BBC Ukraine, 6 August 2014, https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/08/140805_volunteer_battallions_ko (accessed: 29 August 2018).

¹⁸⁹ A. Herashchenko, *Iakby ne dobrovol'chi batal'iony, to liniia rozmezhuvannia s'ohodni bula b des' po Dnipro*, „Ukrains'ki Natsional'ni Novyny”, 9 November 2014, <https://www.unn.com.ua/uk/news/1404737-a-geraschenko-yakbi-ne-dobrovolchi-batalyoni-to-liniya-rozmezhuvannya-sogodni-bula-b-des-po-dnipro>.

¹⁹⁰ D. Shurkhalo, *Dobrovol'chi batal'iony – mizh viinoiu ta politykoiu*, „Radio Svoboda”, 15 August 2014, <https://www.radiosvoboda.org/a/26531775.html> (accessed: 29 August 2018).

inaczej niż w Doniecku, Ługańsku, [i] Charkowie, bo wielu rosyjskich agentów, wyznaczonych przez [Główny Zarząd Wywiadu Rosji] jako Hubariewowie, Bołotowowie i Bezlerowie w Dniepropietrowsku, zaraz po nominacji Kołomojskiego [na gubernatora obwodu] zostało wyprowadzonych na spacer do lasu, gdzie przeprowadzono z nimi rozmowę wyjaśniającą, jak należy kochać Ukrainę. A groźba separatyzmu w *Naddnipyrianschyna* [okolice Dniepru] zniknęła”¹⁹¹.

Pułkownik rezerwy a także były żołnierz sił pokojowych ONZ Teteruk został wiosną 2014 roku poproszony przez MSW o utworzenie jednostki z byłych ukraińskich uczestników operacji pokojowych. Teteruk poinformował, że tymczasowy prezydent Turchinow i Awakow szczególnie interesowali się utworzeniem batalionu (później pułku) „Myrotvorets” z zawodowych wojskowych¹⁹². Ich bliski kontakt od wiosny 2014 roku najwyraźniej ułatwił wpisanie Teteruka na listę wyborczą Frontu Ludowego kilka miesięcy później. Teteruk podkreślił, że jego batalion to projekt jednoznacznie apolityczny¹⁹³.

Według Wiktora Chaławana, który koordynował tworzenie wielu batalionów ochotniczych, do pierwszych takich jednostek należały Kijów-1, Dnipro-1 i *Zoloti Vorota* (Złote Wrota). Podczas ich formowania dużą rolę odegrały osobistości, wśród nich wspomniany Jurij Bereza i Evhen Deidei, inny poseł Frontu Ludowego¹⁹⁴. Oni, wraz z Teterukiem, byli uważani za nieformalną grupę wpływów Awakowa w ramach Frontu Ludowego¹⁹⁵. Bereza zaprzeczył jednak, że jego batalion Dnipro-1 jest wierny Awakowowi lub komukolwiek innemu z wyjątkiem „ludu”¹⁹⁶. Teteruk twierdził, że po wyborze do Rady uczestniczy tylko w honorowych wydarzeniach Myrotvorets i utrzymuje wyłącznie czysto osobiste kontakty z bojownikami, z którymi służył¹⁹⁷.

Więcej posłów Frontu Ludowego z lat 2014-2019 wyszło z ruchu zbrojnych ochotników. Michajło Hawryliuk, bohater Majdanu później związany z batalionem „Zoloti Worota”¹⁹⁸ w październiku 2014 r. zdobył mandat SMD w Radzie przy wsparciu Frontu Ludowego. Jak wspomniano powyżej, dowódca Azowa Andrij Biłeśkiy kandydował w Kijowie przy nieoficjalnym wsparciu Frontu Ludowego. Michajło Bodnar, wybrany w obwodzie lwowskim w październiku 2014 roku, walczył w batalionie Kulczyckij¹⁹⁹. Milioner Wiaczesław Konstantinowski zgłosił się na ochotnika jako bojownik w ATO, w ramach jednostki szybkiego

¹⁹¹ Anton Herashchenko, Facebook account, 25 March 2015, <https://www.facebook.com/anton.gerashchenko.7/posts/832567173496798> (accessed: 29 August 2018).

¹⁹² Interview with Andrii Teteruk, Kyiv, 17 January 2018.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Hladka et al., *Dobrobaty*, 88.

¹⁹⁵ *Orhanizovani Partiini Hrupy-2. P'iat' stovpiv "Narodnoho frontu"*, „Ukrains'ka Pravda”, 1 November 2016, <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/1/7125375/> (accessed: 13 February 2018).

¹⁹⁶ Hladka et al., *Dobrobaty*, 194.

¹⁹⁷ *Andrii Teteruk: Onyshchenko vytratyv 30 mil'ioniv dolariv, shchob znyshchyty Iatseniuka*, „Narodna Pravda”, 13 September 2017, <https://narodna-pravda.ua/2017/09/13/andrij-teteruk-onyshhenko-vytratyv-30-miljoniv-dolariv-shhob-znyshhyty-yatsenyuka/> (accessed: 13 February 2018).

¹⁹⁸ *Mykhailo Havryliuk: Odnym slovom, v Verkhovnij Radi – bardak. Liudy pryishly ne na robotu, a butsimto v rozvazhal'nyi tsentr*, „Antikor”, 31 March 2015, http://antikor.com.ua/articles/34664-mihajlo_gavriljuk_odnim_slovom_v_verhovnij_radi_-_bardak._ljudi_prijshli_ne_na_robotu_a_butsimto_v_r (accessed: 13 February 2018).

¹⁹⁹ *Mykhailo Bondar*, „Narodnyi Front”, <https://nfront.org.ua/team/member-details/mykhailo-bondar> (accessed: 13 February 2018).

reagowania „Kijów-centrum” batalionu „Kijów-1”. Konstantinowski stał się sławny po tym, jak sprzedał swojego Rolls Royce i tak uzyskane 2,5 miliona hrywien przekazał na leczenie żołnierzy rannych w ATO oraz na zakup sprzętu dla jednostek walczących w Donbasie²⁰⁰.

Posel Frontu Ludowego Ihor Lapin, wcześniej działacz Majdanu, przed swoim wyborem służył na stanowisku dowódcy 2. kompanii batalionu Aidar, za którą to służbę otrzymał kilka pochwał. Po wyborze do Rady Najwyższej (*Verkhovna Rada*), zgodnie z swoją oficjalną biografią, „odwiedza [strefę] ATO, aby pomóc naszym bojownikom, dzielić się umiejętnościami i doświadczeniem w prowadzeniu operacji [wojskowych]”²⁰¹. Lapin został później oskarżony o korupcję i fałszowanie swojej wojskowej biografii przez dziennikarza śledczego²⁰² – ostatni zarzut może być mylący, w świetle różnego rodzaju dokumentacji wideo dotyczących służby Lapina²⁰³.

Wnioski i Opracowania

Nasze badanie wskazuje na różne formy interakcji, przekrojów i penetracji pomiędzy partiami i IAG-ami na postmajdanowej Ukrainie. Kilka partii, przywódców partyjnych i posłów brało czynny udział w tworzeniu i rozwoju IAG-ów w 2014 roku. Niektórzy – do tej pory przeważnie mniej znaczący – politycy zostali żołnierzami lub dowódcami IAG. Później miały miejsce liczne przejścia dawniej niepolitycznych członków IAG-ów w sferę partyjno-polityczną – albo poprzez przyłączanie się do już istniejących partii, albo poprzez tworzenie nowych organizacji politycznych. Wymieniliśmy tutaj tylko część intensywnych wzajemnych relacji pomiędzy ukraińskimi partiami i IAG-ami a także ich dzisiejszymi następcami w ramach regularnych sił zbrojnych Ukrainy.

Co najważniejsze, pod koniec 2014 r. wielu dowódców IAG zostało członkami postmajdanowego parlamentu Ukrainy. Niektórzy byli już aktywni politycznie przed zaangażowaniem się w ruch ochotników zbrojnych. Jednak większość z nich wskoczyła do Rady Najwyższej w świetle, a często z wyraźnym odniesieniem do ich służby w IAG-ach. Niektórzy członkowie IAG-ów, na przykład wspomniani wyżej powiązani z Azowem Kryworuczko i Hołowko próbowali, ale nie udało im się wejść do parlamentu krajowego jako posłowie. Jeszcze inni przedstawiciele IAG zostali wybrani do regionalnych i lokalnych organów przedstawicielskich i wykonawczych, w wyniku ich udziału w wyborach *oblasts'* (obwodowych) i *hromada* (gminnych) w 2015 r. – zjawiska, którego tutaj kompleksowo nie omówiliśmy.

Z jednej strony pojawiła się fala ukraińskich dowódców IAG-ów i związanych z nimi działaczy, wchodzących do ukraińskiej polityki parlamentarnej w latach 2014–2015, z drugiej zaś

²⁰⁰ V. Konstantinovskii, *Millioner Konstantinovskii: Mesti iz Moskvyy ne boiuis'*, “Obozrevatel’”, 28 September 2014, <https://www.obozrevatel.com/interview/96408-millioner-konstantinovskij-mesti-iz-moskvyi-ne-boyus.htm> (accessed: 13 February 2018).

²⁰¹ Ihor Lapin, *Biohrafiiia*, Aidar, <http://igorlapin.com.ua/aidar.php> (accessed: 29 August 2018).

²⁰² *Heroy-deputat chy vse zh taky samozvanets' Ihor Lapin? Chastyna III*, “Volyns'ki novyny”, 30 March 2017, <https://www.volynnews.com/news/authority/heroy-deputat-chy-vse-zh-taky-samozvanets-ihor-lapin-chastyna-iii/> (accessed: 29 August 2018).

²⁰³ Interview with Ihor Lapin, Kyiv, 17 January 2018.

znaczące zaangażowanie partii politycznych w IAG-i. Nowi deputowani ludowi z IAG czasami angażowali się, a czasami inicjowali polityczne walki wewnętrzne w tychże partiach, lub pomiędzy partiami, z pomocą których weszli do Rady Najwyższej. Te i dalsze wydarzenia ilustrują duże ambicje polityczne ze strony wielu dowódców IAG-ów różnego szczebla oraz niektórych działaczy związanych z ruchem ochotników zbrojnych. Latem i jesienią 2014 r., tj. podczas kampanii wyborczej do parlamentu, przynajmniej jedna znacząca starsza partia i frakcja parlamentarna, a mianowicie Partia Radykalna Laszki, dokonała częściowej rekonstrukcji i przynajmniej jedna duża nowa partia i frakcja parlamentarna z lat 2014–2019, Front Ludowy, na nowo się określiła. Te dwie organizacje przedstawiały się jako siły polityczne, których posteuromajdanowe publiczne profile mocno opierały się na ich roszczeniach do reprezentowania ruchu zbrojnych ochotników.

Co więcej, kilka mniejszych partii, takich jak Prawy Sektor, UkrOP, Inicjatywa Męża Stanu Jarosza i Korpus Narodowy, jest – jak wykazano powyżej – szczególnie blisko związanych z IAG-ami. W szczególności Korpus Narodowy reprezentuje polityczne ramię szerzej zorganizowanego ruchu, do którego należy także azowski ochotniczy pułk Gwardii Narodowej, tzw. *Natsional'nyi druzhyny* (Narodowe Milicje, nieuzbrojeni strażnicy uliczni), *Ekolohichnyy korpus* (Korpus Ekologiczny) i kilka innych pododdziałów. Prawy Sektor i Korpus Narodowy można uznać, z perspektywy porównawczej, za należące do klasy tych „niewielu [nieregularnych] organizacji [zbrojnych], których wojownicze pochodzenie pozostaje niezbędne dla ich tożsamości i platform jako partii politycznych”²⁰⁴.

Wielokrotne przechodzenie zarówno ultranacjonalistycznych, jak i umiarkowanie nacjonalistycznych dowódców IAG-ów do ukraińskiej polityki partyjnej wydaje się podążać za wzorcami zaobserwowanymi wcześniej w odniesieniu do IAG-ów, które pojawiły się w bardzo różnych sytuacjach, ale – podobnie jak na Ukrainie w latach 2014–2015 – osiągnęły część swoich początkowych celów. Benjamin Costa zauważył, że „to, czy [IAG] został pierwotnie założony przez partię polityczną”, czy nie, nie było tak ważne dla przewidywania jego dalszego rozwoju²⁰⁵. „[Po]szczególne, konkretne cele i ideologie zwykle nie zmieniają prawdopodobieństwa transformacji struktury bojowego modelu.”²⁰⁶ Raczej,

„[Całkowite] osiągnięcie celu i wyniku wydaje się mniej prawdopodobne, jako bodziec promujący przejście do polityki partyjnej niż częściowy sukces – być może nawet zmniejszając szanse na rzeczzone przejście. Wieloletni aktorzy polityczni zakładają partie jako nowy sposób osiągnięcia istniejącego celu politycznego [...]. Kiedy organizacje od razu osiągają swoje cele – jak organizacje, które osiągają zwycięstwa militarne, które obalają wrogie reżimy – znaczna część organizacyjnej zachęty do transformacji wyparowuje. W przeciwieństwie do tego, osiągnięcie częściowego sukcesu, ale jednocześnie pozostawanie w tyle lub na równi z przeciwnikami lub rywalami, może skierować organizacje na drogę transformacji w celu sprostania wysiłkom zmierzającym do osiągnięcia pozostałych, ostatecznych celów. Ponieważ organizacje bojowe, które dążą do transformacji, mogą wykorzystać swój ograniczony sukces, aby przekonać swoich

²⁰⁴ Costa, “From Bombs to Ballots”, p. 671.

²⁰⁵ Ibid., p. 672.

²⁰⁶ Ibid., p. 675.

wyborców do poparcia nowego kierunku, częściowe osiągnięcie celów może sprzyjać transformacji”²⁰⁷.

Na postmajdanowej Ukrainie, po ustabilizowaniu się porewolucyjnego państwa ukraińskiego latem 2014 roku, wielu członków IAG-ów przeszło dość szybko i zdecydowanie przez ten proces. Uczynili tak, ponieważ udało im się uratować Ukrainę przed najazdem separatystów pod przywództwem Rosji”. Jednakże IAG-i nie w pełni osiągnęły swój cel, ponieważ wojna z Rosją trwała i trwa do dziś. Ten częściowy sukces sprzyjał, jak miało to miejsce wcześniej w innych częściach świata, przejściu bojowników do polityki partyjnej na Ukrainie.

Pomimo – tutaj tylko częściowo zarysowanych – wynikających z tego ciągłych i wielorakich powiązań między ruchem zbrojnych ochotników a polityką krajową i lokalną po Euromajdanie, IAG-i *jako takie* odgrywały jedynie ograniczoną lub pośrednią rolę w kształtowaniu władzy, działań i decyzji politycznych w Kijowie. Konstruuje to, na przykład, z powojenną Indonezją, gdzie „frakcyjne sojusze milicji i członków elity politycznej zwiększyły groźbę zamachów stanu i rozdrobnienia wewnętrznego”²⁰⁸. Mówiąc bardziej ogólnie, „utrata domniemanego monopolu państwa na przemoc jest powszechnie identyfikowana jako zwiastun anarchii”²⁰⁹. Czy tak było w jakimś stopniu również na postmajdanowej Ukrainie?

Jak zauważył Ilmari Kähikö, „ostatecznie fenomen ochotników trwał tylko około roku, zanim przekształcili się z niezależnych milicji w kontrolowane przez państwo siły paramilitarne. Jednak po latach nadal wywierają wpływ na ukraiński naród i politykę ze względu na swoją bliskość z narodem”²¹⁰. Taki wpływ zza kulis utrzymywał się do 2019 r. i mógł się urzeczywistnić, na przykład, poprzez różne publiczne akcje protestacyjne aktywistów politycznych związanych z IAG-ami. Jednak tylko sporadycznie i tylko w pewnych kwestiach politycznych niektóre IAG-i lub ich weterani, jako zorganizowane podmioty wolontariuszy wywierały zauważalny wpływ na centralny i lokalny proces decyzyjny – przede wszystkim w odniesieniu do polityki Ukrainy wobec Krymu i Donbasu.

Bezpośrednie tło biograficzne przedstawicieli IAG-ów wchodzących do Rady Najwyższej w październiku 2014 r. odegrało ważną rolę w ich wizerunku politycznym, profilu, popularności i awansie. Niewątpliwie ich późniejsze powiązania z różnymi wciąż istniejącymi nieregularnymi i/lub różnymi regularnymi ukraińskimi formacjami zbrojnymi i ich broń *nie były* jednak łatwym do wykorzystania zasobem politycznym dla nowych deputowanych ludowych rekrutowanych z ruchu ochotników zbrojnych lub dla partii, które wykształciły bliskie powiązania z tą lub inną jednostką ochotników. Pod koniec 2018 r. wiele posteuromajdanowych ostrzeżeń o niebezpiecznej przyszłej roli IAG-ów i organizacji, będących ich następcami nie zmaterializowało się.

W 2016 r. Malyarenko i Galbreath zakończyli swój artykuł na temat IAG-ów – jedną z pierwszych dłuższych publikacji naukowych na ten temat – zestawieniem, że „[jeżeli chodzi o] proukraińskie organizacje paramilitarne, mogą okazać się one zarówno zbawieniem dla Ukrainy w czasie wojny jak i największym zagrożeniem dla jej bezpieczeństwa narodowego w

²⁰⁷ Ibid., p. 669.

²⁰⁸ Ahram, *Proxy Warriors*, p. 36.

²⁰⁹ Ibid., p. 140.

²¹⁰ Kähikö, *A Nation-in-the-Making, in Arms*, p. 148.

późniejszym okresie pokoju”²¹¹. Ostrzeżenie to wtedy miało sens i było zgodne z wcześniejszymi wynikami badań porównawczych IAG-ów. Pewien badacz nie związany z Ukrainą, na przykład, zakończył swoje szeroko zakrojone międzykulturowe badanie kilka lat przed wojną w Donbasie ostrzeżeniem, że „sojusze frakcyjne między milicjami a członkami elity politycznej zwiększyły groźbę przewrotów i rozdrobnienia wewnętrznego”²¹².

Jednak ukraińskie formacje paramilitarne – bez względu na ich partykularną orientację ideologiczną i stopień ambicji politycznych – do 2018 roku nie stały się (jeszcze) takimi zagrożeniami. Jeden z najbardziej rewolucyjnych sojuszy partyjnych - IAG, Prawy Sektor i jego DUK, rozpadł się, jak wspomniano, w listopadzie 2015 roku. Jego, jak dotąd, najbardziej znany przywódca - Jarosz odszedł z liczną grupą swoich zwolenników, zarówno partyjnych jak i z korpusu. Jarosz stworzył swoją własną partię i jednostkę ochotniczą, której retoryka i postawa polityczna były znacznie mniej antysystemowe niż w przypadku Prawego Sektora i DUK.

Pułk Azow zaś już pod koniec 2014 roku stał się regularną częścią Gwardii Narodowej podległej MSW. To prawda, że pierwotny batalion Azow w latach 2014–2018 dał początek politycznie płodnemu i publicznie widocznemu ruchowi, w skład którego wchodzi m.in. partia, organizacja kombatancka i nieuzbrojona milicja. Popularność tych organizacji opiera się między innymi na rzeczywistych lub rzekomych zwycięstwach militarnych Azowa. Jednak, jak dotąd, nic nie wskazywało na to, że cywilne organizacje, które wyrosły z Azowa, uciekały się lub posunęły do użycia broni wspomnianego pułku Gwardii Narodowej.

Nasze powyższe badanie wskazuje z całą pewnością, że wielu byłych uczestników zbrojnego ruchu ochotniczego nie ukrywało swoich ambicji politycznych, robiło kariery polityczne i, w taki czy inny sposób, wpływało na sprawy polityczne Ukrainy. Wydaje się jednak, że IAG-i lub ich następcy - ochotnicze jednostki w siłach regularnych nie kształtowały w znaczącym stopniu polityki wewnętrznej Kijowa, polityki ukraińskiej i polityki krajowej posteuromajdanowej Ukrainy, z wyjątkiem decyzji podjętych w związku z konfliktem z Rosją. Ani w okresie 2014-2015, kiedy IAG-i były mniej lub bardziej niezależne, ani później, kiedy większość z nich została zintegrowana z oddziałami MSW lub Obrony, jednostki ochotnicze jako takie nie wywarły wyraźnie rozpoznawalnego i istotnego wpływu na podejmowanie decyzji przez prezydenta, rząd lub parlament w zakresie wąsko rozumianych krajowych spraw politycznych.

Nasza praca badawcza niejednokrotnie wskazuje, że jednym z powodów, iż tak się nie stało, mogła być pozycja polityków, którzy wyszli i byli związani z IAG-ami a, jako posłowie różnych szczebli lub urzędnicy pełniący różne funkcje, uzyskali nowe możliwości wywierania wpływu politycznego. Oczywiście samo istnienie IAG-ów może mieć, jako podstawowy warunek, pewne reperkusje dla pozycji społecznej tych nowych polityków oraz publicznego zachowania prezydenta, rządu, parlamentu i partii. Jednak do tej pory nigdy nie zdarzyła się sytuacja, w której bezpośrednie zagrożenie użycia broni przez ugrupowanie wojskowe lub paramilitarne, przesądziłoby w wąskim sensie o zasadniczej decyzji krajowej, tj. przede wszystkim ukształtowało kierunek działania, powołanie personelu, czy wybór między alternatywnymi opcjami

²¹¹ Malyarenko and Galbreath, *Paramilitary Motivation in Ukraine*.

²¹² Ahram, *Proxy Warriors*, p. 36.

niezwiązanymi bezpośrednio z wojną z Rosją – ta ostatnia jest sprawą, na którą oczywiście IAG-i i regularne jednostki będące ich następcami wywierały znaczny wpływ.

Powyższe badanie wskazuje na znaczne wzajemne przenikanie się partii politycznych i IAG-ów w Kijowie od 2014 roku. Niemniej jednak niedawne twierdzenie Husejna Alijewa, że posteuromajdanowe ochotnicze oddziały są „nieformalnymi posiadaczami władzy” na Ukrainie, jest zasadniczo mylące i nie ma podstaw empirycznych. Wpływ niektórych postaci związanych niegdyś lub nadal z IAG-ami i ich następcami w regularnych siłach zbrojnych Ukrainy wynika z zajmowanych przez nie stanowisk politycznych. Ma to niewiele lub nic wspólnego z ich potencjalnym dostępem do broni palnej i ciężkiej lub z ich powiązaniem z żołnierzami w służbie czynnej, którzy mogliby użyć takiej broni w kontekście polityki wewnętrznej²¹³.

Jedną ze strukturalnych przyczyn stosunkowo niskiego, przynajmniej do 2019 r., wewnętrznego znaczenia politycznego ukraińskich IAG-ów w kwestiach innych niż sam konflikt w Donbasie, a także w dużej mierze płynnego przejścia jego byłych dowódców do polityki cywilnej jest *domniemany* cywilny charakter wojny we wschodniej Ukrainie²¹⁴. W przeciwieństwie do wielu innych organizacji paramilitarnych na całym świecie w ciągu ostatnich kilku dekad, ukraińskie IAG-i pojawiły się w kontekście wojny zastępczej i wojny hybrydowej między dwoma mniej lub bardziej ugruntowanymi państwami: Rosją i Ukrainą. Wbrew twierdzeniom niektórych obserwatorów²¹⁵ wojna w Donbasie nie była przede wszystkim wynikiem wewnętrznego rozłamu politycznego w obrębie tego samego państwa²¹⁶. Wybuch wojny ukształtowany był, co prawda, przez szereg ukraińskich uwarunkowań wewnętrznych, które ułatwiły aktywną ingerencję Kremla w Donbasie bardziej niż w innych regionach, gdzie takie

²¹³ Aliyev, *Bewaffnete Freiwilligenbataillone*.

²¹⁴ N. Mitrokhin, *Infiltration, Instruktion, Invasion: Russlands Krieg in der Ukraine*, „Osteuropa” 2014, vol. 64, no. 8, pp. 3–16; L. Freedman, *Ukraine and the Art of Limited War*, „Survival” 2014–2015, vol. 56, no. 6, pp. 7–38; N. Mitrokhin, *Infiltration, Instruction, Invasion: Russia's War in the Donbass*, „Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society” 2015, vol. 1, no. 1, pp. 219–250; O. Zadorozhnyi, *Hybrid War or Civil War? The Interplay of Some Methods of Russian Foreign Policy Propaganda with International Law*, „Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal” 2016, no. 2, pp. 117–128.

²¹⁵ S. Kudelia, *Reply to Andreas Umland: The Donbas Insurgency Began At Home*, „PONARS Eurasia”, 8 October 2014, www.ponarseurasia.org/article/reply-andreas-umland-donbas-insurgency-began-home (accessed: 9 September 2018).

²¹⁶ A. Umland, *In Defense of Conspirology: A Rejoinder to Serhiy Kudelia's Anti-Political Analysis of the Hybrid War in Eastern Ukraine*, „PONARS Eurasia”, 30 September 2014, www.ponarseurasia.org/article/defense-conspirology-rejoinder-serhiy-kudalias-anti-political-analysis-hybrid-war-eastern (accessed: 9 September 2018).

próby - jak udokumentowały to tzw. Taśmy Glazjewa²¹⁷ – także były podejmowane²¹⁸. Jednakże wojna w Zagłębiu Donieckim nie wybuchłaby w 2014 roku bez rosyjskiej ingerencji²¹⁹.

W rezultacie tych uwarunkowań łatwo było większości przywódców proukraińskich IAG-ów współpracować z państwem, integrować się z nim i stać się jego częścią – czy to poprzez przekształcenie swoich grup w regularne jednostki zbrojne, czy też, jak częściowo zilustrowaliśmy powyżej, indywidualnie przechodząc do polityki wyborczej. Z wyjątkiem takich jednostek, jak DUK i Azow, większość grup ukraińskiego ruchu ochotników zbrojnych zalicza się więc do kategorii organizacji wewnątrzsystemowych.

„Podczas gdy organizacje „antysystemowe” dążą do zniszczenia, obalenia lub zastąpienia systemów politycznych, organizacje „w ramach systemu” dążą do osiągnięcia zakładanych celów, które nie są zasadniczo sprzeczne z celem systemu politycznego. Podział ten oznacza, że organizacje z celami „antysystemowymi” są mniej skłonne do transformacji, ponieważ niewiele mogą zyskać, pracując w danym systemie politycznym”²²⁰.

Dlatego też większość ukraińskich IAG-ów została pomyślnie zintegrowana z oddziałami Ministerstwa Obrony i Spraw Wewnętrznych. Tylko niektóre pomniejsze i najbardziej rewolucyjne z prominentnych proukraińskich IAG-ów, takie jak Ukraiński Korpus Ochotniczy DUK, nie weszły do 2019 r. w skład regularnych sił zbrojnych. Polityczne ramię DUK, Prawy Sektor, nie ma już – po odejściu posła Jarosza w 2016 roku – reprezentacji w ukraińskim systemie rządowym. Prawy Sektor i DUK, a także niektóre jeszcze mniejsze tego typu podmioty, stanowią jednak zupełne wyjątki, a nie regułę wśród postmajdanowych IAG-ów i partii.

Przypadek Ukrainy od 2014 r. wydaje się wspierać wcześniejszą, szerszą re-ewaluację IAG-ów w kontekście wieloaspektowego, dogłębnego międzykulturowego badania, które tylko częściowo może być zastosowanie do Ukrainy. Ariel Ahram zapewnił w 2011 r. w końcowych uwagach do przełomowej monografii, że jego

²¹⁷ B. Whitmore, *How To Manufacture A War*, “The Power Vertical”, 26 August 2016, www.rferl.org/a/how-to-manufacture-a-war/27947359.html (accessed: 9 September 2018); H. Coynash, *Odesa Smoking Gun Leads Directly to Moscow*, Human Rights in Ukraine, 20 September 2016, khpg.org/en/index.php?id=1473972066 (accessed: 9 September 2018).

²¹⁸ S. Kudelia, *Domestic Sources of the Donbas Insurgency*, “PONARS Eurasia Policy Memos” 2014, no. 351, www.ponarseurasia.org/memo/domestic-sources-donbas-insurgency (accessed: 9 September 2018); I. Katchanovski, *The Separatist War in Donbas: A Violent Break-up of Ukraine?*, “European Politics and Society” 2016, vol. 17, no. 4, pp. 473–489; S. Kudelia, *The Donbas Rift*, “Russian Politics and Law” 2016, vol. 54, no. 1, pp. 5–27; G. Sasse and A. Lackner, *War and Identity: The Case of the Donbas in Ukraine*, “Post-Soviet Affairs” 2018, vol. 34, nos. 2–3, pp. 139–157; E. Giuliano, *Who Supported Separatism in Donbas? Ethnicity and Popular Opinion at the Start of the Ukraine Crisis*, “Post-Soviet Affairs” 2018, vol. 34, nos. 2–3, pp. 158–178.

²¹⁹ N. Mitrokhin, *Grubye liudi: kak russkie natsionalisty sprovotsirovali grazhdanskiu voinu v Ukraine*, “Forum noveishei vostochnoevropeskoj istorii i kul’tury” 2014, vol. 11, no. 2, pp. 53–74; A. Shekhovtsov, *How Alexander Dugin’s Neo-Eurasianists Geared up for the Russian-Ukrainian War in 2005–2013*, “Euromaidan Press”, 26 January 2016, euromaidanpress.com/2016/01/26/how-alexander-dugins-neo-eurasianists-geared-up-for-the-russian-ukrainian-war-in-2005-2013/ (accessed: 15 September 2018); A. Wilson, *The Donbas in 2014: Explaining Civil Conflict Perhaps, but not Civil War*, “Europe-Asia Studies” 2016, vol. 68, no. 4, pp. 631–652; A. Umland, *The Glazyev Tapes, Origins of the Donbas Conflict, and Minsk Agreements*, “Foreign Policy Association”, 13 September 2018, foreignpolicyblogs.com/2018/09/13/the-glazyev-tapes-origins-of-the-donbas-conflict-and-minsk-agreements/ (accessed: 15 September 2018).

²²⁰ Costa, “From Bombs to Ballots”, p. 675.

„książka pokazuje, w jaki sposób dynamika konkurencji między różnymi siłami krajowymi i międzynarodowymi stanowi zachętę dla państw do polegania na podmiotach niepaństwowych zamiast maksymalizacji kontroli nad przemocą. Słabość państwa i pojawienie się milicji nie jest aberracją, dysfunkcją, skutkiem upadku woli. Wbrew twierdzeniu Davida Clare’a, że milicje „zazwyczaj dążą do wyeliminowania wszelkich pozostałości rządu centralnego na swoim obszarze działania”, analiza przypadków [tj. Indonezji, Iraku i Iranu] pokazuje, jak milicje i urzędnicy państwowi rutynowo współpracują i wzajemnie się wspierają”²²¹.

Jak dotąd brakuje porównawczych eksploracji przypadku ukraińskiego, które zestawiałyby doświadczenia Europy Wschodniej z wydarzeniami w Ameryce Łacińskiej, Afryce Środkowej, na Bliskim Wschodzie czy w Azji Wschodniej. W rzeczywistości do 2019 roku może być jeszcze za wcześnie na ich przeprowadzenie. Zanim międzykulturowe porównanie z innymi przypadkami nabierze sensu, należy przeprowadzić wiele badań empirycznych, analiz opisowych i interpretacji ideograficznych²²². Jednakże wnioski z wcześniejszych badań międzykulturowych, takich jak cytowane powyżej, wskazują, że pojawienie się IAG-ów na Ukrainie w 2014 roku, ich późniejsze włączenie w struktury państwowe i przejście ich dowódców do polityki wyborczej mogą stanowić mniej wyjątkowe zjawisko niż wcześniej zakładano. Mogą one być łatwiej wytłumaczalne i zinterpretowane w odniesieniu do wcześniejszych podobnych fenomenów w innych regionach świata, niż sugeruje to nasze powyższe badanie opisowe.

Podsumowanie

Krótkotrwały ukraiński ruch ochotników zbrojnych i jego interakcje z polityką wyborczą pod pewnymi względami pasowały, a pod innymi nie pasowały do wzorców zaobserwowanych w poprzednich analizach przypadków i badaniach międzykulturowych dotyczących zjawiska IAG-ów. Wyraźnie krótkie „życie” ukraińskich IAG-ów jako mniej lub bardziej niezależnych aktorów i szybka integracja większości z nich z regularnymi siłami zbrojnymi Ukrainy były czymś niezwykłym. Był to jeden z powodów stosunkowo małego wpływu politycznego IAG-ów jako takich – reperkusja kontrastująca z imponującymi karierami politycznymi niektórych dowódców IAG-ów od 2014 r.

Na postmajdanowej Ukrainie istniały różne formy interakcji, sekcji i przenikania między partiami i IAG-ami. Kilkoro przywódców partyjnych, posłów i partii brało czynny udział w tworzeniu i rozwoju IAG w 2014 roku. Niektórzy, do tej pory przeważnie mniej znani politycy zostali żołnierzami lub dowódcami IAG. Później miały miejsce liczne przejścia dawniej niepolitycznych członków IAG-ów do sfery partyjno-politycznej – albo poprzez dołączanie do starszych partii, albo przez tworzenie nowych organizacji politycznych.

²²¹ Ahram, *Proxy Warriors*, p. 135.

²²² The general and rather simple rule of having to first produce satisfactory descriptions of events (i.e. their when, where and what) that can then, in a second step, be compared – a procedure mentioned, for instance, by Theda Skocpol – is all too often ignored by political scientists. Theda Skocpol, *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1979.

Co najważniejsze, pod koniec 2014 r. wielu dowódców IAG-ów weszło do postmajdanowego parlamentu Ukrainy. Niektórzy z nich byli aktywni politycznie przed zaangażowaniem się w ruch ochotników zbrojnych. Jednak większość wskoczyła do Rady Najwyższej poprzez, w świetle, i często z wyraźnym odniesieniem do swojej służby w IAG-ach. Pomimo prób, niektórym członkom IAG-ów nie udało się wejść do parlamentu w charakterze posłów. Jeszcze inni przedstawiciele IAG-ów zostali wybrani do regionalnych i lokalnych organów przedstawicielskich i wykonawczych w wyborach do rad obwodowych, rad samorządowych i do hromad (rad gminnych) w 2015 roku.

Wielu weteranów zbrojnego ruchu ochotniczego nie ukrywało swoich ambicji politycznych, robiło kariery polityczne i, w taki czy inny sposób, wpływało na ukraińskie sprawy polityczne. Wydaje się jednak, że IAG-i lub ich następcy - ochotnicze jednostki w siłach regularnych - nie ukształtowały w znaczącym stopniu posteuromajdanowej polityki wewnętrznej Kijowa, polityki ukraińskiej i polityki krajowej Ukrainy, z wyjątkiem decyzji podjętych w związku z konfliktem z Rosją. Ani w okresie 2014–2015, kiedy IAG-i były mniej lub bardziej niezależne, ani później, kiedy większość z nich została zintegrowana z oddziałami MSW lub Obrony, jednostki ochotnicze jako takie nie wywierały wyraźnie identyfikowalnego i istotnego wpływu na decyzje prezydenta, rządu lub parlamentu w zakresie wąsko rozumianej krajowej polityki wewnętrznej.

Nasz artykuł wskazuje, że jednym z powodów, dla którego tak się nie stało, mógł być status polityków, którzy wyszli z i byli związani z IAG-ami, a jako posłowie różnych szczebli lub pełniący różnorakie funkcje urzędnicy uzyskali nowe możliwości wywierania wpływu politycznego. Oczywiście samo istnienie IAG-ów może mieć, jako ogólne uwarunkowanie, pewne reperkusje dla pozycji społecznej tych nowych polityków oraz publicznego zachowania prezydenta, rządu, parlamentu i partii. Jednak do tej pory nigdy nie zdarzyła się sytuacja, w której bezpośrednie zagrożenie użyciem broni przez ugrupowanie wojskowe lub paramilitarne przesądziłoby, w wąskim sensie, ważną decyzję wewnętrzną, a więc przede wszystkim ukształtowało kierunek działania, powołanie personelu, czy wybór między alternatywnymi opcjami niezwiązanymi bezpośrednio z wojną z Rosją – ta ostatnia jest sprawą, na którą oczywiście duży wpływ miały IAG-i i ich następcy, w postaci jednostek regularnych.